

ทำแท้ง *และ* สารพันปัญหา

ชีวิต กับการตัดสินใจทางการแพทย์*

ขอเจริญพร ท่านอาจารย์แพทย์ และแพทย์ พยาบาล ผู้สนใจใฝ่ธรรมทุกท่าน

วันนี้ อาตมาพามาด้วยความเข้าใจว่าจะพูดเรื่องเกี่ยวกับการทำแท้ง คือเข้าใจว่าชื่อเรื่องเป็นอย่างนั้น ทั้งนี้เพราะไม่ทราบชัด หรือจำไม่แม่นยำ ตั้งชื่อว่าเรื่องอะไร เมื่อฟังท่านผู้ดำเนินการจึงทราบชัดว่าเป็นเรื่อง “ชีวิตเริ่มต้นเมื่อไร?” แต่ก็ไม่ใช่ไร

“ชีวิตเริ่มต้นเมื่อไร?” ก็สัมพันธ์กัน ไปกันได้กับเรื่องการทำแท้ง เพราะว่าเป็นเรื่องการทำแท้ง ปัญหาสำคัญก็อยู่ที่ว่า ชีวิตเริ่มต้นตรงจุดไหน และเป็นคนเมื่อไรนั่นเอง จุดวินิจฉัยสำคัญจึงอยู่ที่นี้

เท่าที่จำได้ คุณหมอมุกุมราเคยปรารภเรื่องนี้ และคุณหมอกาญจนาก็อยากให้นำมาพูดเรื่องนี้ ที่นี้ก็เลยมาพูดในงานของชุมชนพุทธธรรม

ถามมนุษย์ ตั้งแต่เมื่อใด?

ถ้าจะพูดเรื่องทำแท้ง ก็ตอบนิดเดียว อาตมาก็เลยนึกว่าวันนี้มาพูด

* ปาฐกถาธรรม ของ พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต) จัดโดย ชุมชนพุทธธรรมศิริราช ณ ร.พ. ศิริราช ๒๕ ก.พ. ๒๕๓๖ พิมพ์ครั้งแรก ส.ค. ๒๕๓๖ (พิมพ์ครั้งที่ ๒, ๓, และ ๔ เมื่อ ต.ค. ๒๕๓๘, ม.ค. และ ก.พ. ๒๕๔๒ ตามลำดับ) ในการพิมพ์ครั้งที่ ๕ เมื่อ ธ.ค. ๒๕๔๙ ได้แปลงปรับข้อมูลเดิมในคอมพิวเตอร์จากระบบ Macintosh มาสู่ระบบ PC ทำให้ต้องจัดรูปแบบใหม่ แต่เพราะเป็นการพิมพ์ที่เร่งด่วนอย่างที่สุด จึงมีข้อบกพร่องหลายอย่าง ส่วนในการพิมพ์ครั้งที่ ๖ นี้ ซึ่งสืบเนื่องมาจากครั้งที่ ๕ ได้แก้ไขข้อบกพร่องเหล่านั้น และจัดวางรูปให้อ่านสะดวกขึ้น เช่น ซอยย่อหน้าให้ดีขึ้น เป็นต้น กับทั้งปรับแก้ชื่อเรื่อง จาก *ทำแท้ง: ตัดสินอย่างไร? (ชีวิตเริ่มต้นเมื่อไร/การทำแท้งในทัศนะของพระพุทธ-ศาสนา)* เป็น *ทำแท้ง และสารพันปัญหา - ชีวิต กับการตัดสินใจทางการแพทย์*

เดี๋ยวเดี๋ยวก็จบ เพราะว่าถ้าเริ่มจากจุดนี้ ก็ไม่มีอะไรมาก คำตอบจะดูได้ชัดจากวินัยของพระ เราเอามาเทียบได้ทันที คือ พระสงฆ์มีวินัยบัญญัติข้อสำคัญอยู่ข้อหนึ่งว่า ถ้าฆ่ามนุษย์ละก็ ต้องขาดจากความเป็นพระภิกษุ เรียกว่าเป็นปาราชิกข้อหนึ่ง

พระภิกษุที่ว่าฆ่ามนุษย์ ฆ่ามนุษย์ตั้งแต่เมื่อไร? ถ้าดูที่นี้แล้วก็เห็นว่า ทัศนะของพระพุทธศาสนาชัดเจนอยู่แล้ว สำหรับพระภิกษุ ตั้งแต่บวชวันแรก พอบวชเสร็จ พระพุทธเจ้าก็บัญญัติไว้ว่าให้พระอุปัชฌาย์บอกอนุศาสน์

อนุศาสน์เป็นคำสอนเบื้องต้นให้พระภิกษุที่บวชใหม่รู้ว่าชีวิตของพระจะเป็นอยู่ได้อย่างไร อาศัยปัจจัยสี่อย่างไร แล้วก็บอกสิ่งที่ทำไม่ได้ ๔ ประการ ให้รู้ไว้ก่อน คือ ในขณะที่ยังไม่ได้รับการศึกษา ยังไม่มีความรู้ในธรรมวินัยว่าจะทำอะไรได้ ทำอะไรไม่ได้ บวชใหม่ๆ ยังไม่ทันรู้ เดี่ยวจะพลาดไปเสียก่อน ฉะนั้น ก่อนจะศึกษาอะไรต่อไป ก็ให้รู้ไว้ก่อนว่าสิ่งเหล่านี้เป็นความผิดร้ายแรง ๔ ประการ ถ้าทำแล้วจะขาดจากความเป็นพระภิกษุ ใน ๔ ข้อนั้น เฉพาะข้อที่ ๓ มีข้อความเป็นภาษาบาลี บอกไว้ว่า

โย ภิกขุ สณฺจิจฺจ มนุสฺสวคฺคหํ ชีวิตา โวโรเบติ อนุตมโส
คพฺภปาตณํ อูปาทาย, อสฺสมโณ ไหติ อสฺสยปฺปตฺติโย.^๑

นี่ พระใหม่ทุกองค์จะต้องได้ยินพระอุปัชฌาย์ หรือผู้ที่พระอุปัชฌาย์มอบหมายให้บอก แปลได้ความว่า

“ภิกษุใจดวงใจ พรากรมมนุษย์จากชีวิต แม้แต่เพียงทำกรรมให้ตกไป (ทำกรรมให้ตกไป หมายความว่าทำแท้งนั่นเอง) ย่อมไม่เป็นสมณะ ไม่เป็นคากยบุตร”

^๑ วินย.๔/๑๔๔/๑๓๔

พอเริ่มบวชท่านก็บอกอย่างนี้ ฉะนั้น การทำแท้งจึงเป็นการกระทำที่
ต้องห้ามสำหรับพระภิกษุ ถ้าทำแท้งก็ถือว่าทำลายชีวิตมนุษย์ ชาติจากความ
เป็นพระภิกษุ

ข้อความที่ท่านบอกนี้ ท่านก็เอามาจากบทบัญญัติในพระวินัยอีกที่
หนึ่ง ที่นี้เราก็มาย้อนหรือดูให้ลึกลงไปถึงพระวินัย

ในพระวินัย บทบัญญัติข้อนี้ก็มีข้อความคล้ายๆ กัน เพราะว่าคำบอก
อนุศาสน์นั้น ท่านก็เกือบจะลอกมาจากพุทธบัญญัติที่ว่าด้วยปาราชิกนั่นเอง
พุทธบัญญัตินั้นมีว่า

โย ปน ภิกขุ สติจิจจ มนุสสวิคคหฺ์ ชีวิตา ไวโรเปยฺย, . . .

อยมฺปิ ปาราชิกโก โหติ อลฺวโส^๑

แปลว่า ภิกษุใดจงใจพรากมนุษย์จากชีวิต ภิกษุนั้นเป็นปาราชิก ไม่มี
การอยู่ร่วมกับสงฆ์ (หมดสิทธิ ไม่สามารถอยู่ร่วมกับภิกษุอื่นได้อีกต่อไป)

เป็นอันว่าแน่นอนแล้ว และในคำบอกอนุศาสน์ ท่านก็ยิ่งสรุปมาอีก
ให้รู้ว่า แม้แต่เพียงทำลายเด็กที่อยู่ในครรภ์ก็ได้

ที่นี้ปัญหาที่ตามมาว่า ที่ว่าทำกรรมให้ตกไป หรือทำแท้งนะ หมายถึงเอา
ตอนไหน ตั้งแต่เมื่อไร อันนี้รู้สึกว่าเป็นจุดที่มายังเข้ากับเรื่องที่ว่า ชีวิต
เริ่มต้นเมื่อไร

ที่นี้ก็มาดูคำอธิบายต่อไป วิธีที่พระพุทธเจ้าทรงวางบทบัญญัติในพระ
วินัยนั้น ก็เหมือนกับวิธีที่ปฏิบัติกันต่อมาในกฎหมายทั่วไป คือต้องมีความ
ชัดเจนทางด้านถ้อยคำ มีการให้คำจำกัดความคำสำคัญทุกคำ ฉะนั้น ใน

^๑ วินย.๑/๑๘๐/๑๓๗

พระวินัยบัญญัติทุกบทจะต้องมีคำจำกัดความ คำแต่ละคำมีคำจำกัดความไว้ชัดเจน เพราะฉะนั้น เมื่อพระพุทธเจ้าบัญญัติสิกขาบทนั้นๆ เสร็จแล้ว ก็จะมีคำอธิบายต่อไปข้างล่าง

ในข้อความว่า "ภิกษุใดพรากมนุษย์จากชีวิต" ก็มีคำอธิบายแต่ละคำ คำว่า "ภิกษุ" หมายถึงบุคคล . . .

"มนุษย์" หมายถึง . . .

"พรากจากชีวิต" หมายถึง . . .

ท่านอธิบายไว้ทุกคำ นี่เป็นลักษณะของกฎหมาย เมื่อมีบัญญัติ ก็มีคำจำกัดความ

ทีบอกว่ พรากมนุษย์จากชีวิต นั้น ภาษาพระใช้คำว่า มนุสฺสวિકุคฺหิ เราแปลง่ายๆ ว่า มนุษย์ ซึ่งท่านให้คำจำกัดความไว้ว่า ที่ชื่อว่ มนุษย์นั้น คืออย่างไร? ท่านบอกว่ได้แก่ จิตที่เป็นปฐม คือวิญญาณแรก ซึ่งปรากฏในกรรมมารดา จนกระทั่งถึงมรณะ ในระหว่างนี้ชื่อว่เป็น มนุสฺสวિકุคฺหิ^๑

เป็นอันว่ ตามคำจำกัดความของ มนุสฺสวિકุคฺหิ ท่านถือว่เป็นชีวิต มนุษย์ตั้งแต่ว่เป็นจิตแรกในท้องของมารดาจนถึงตาย

ที่นี้ก็มีปัญหาต่อไปว่ จิตแรก หรือวิญญาณอันเป็นปฐม หรือปฐมจิตนั้น คือตอนไหน

ถึงตอนนี้อรรถกถาก็อธิบายถ้อยคำและข้อความในพระไตรปิฎกบ้าง ท่านบอกว่ จิตที่เป็นปฐมนั้นได้แก่ ปฏิสนธิจิต (จิตที่ปฏิสนธิ) แล้วก็อธิบายต่อไปว่ ที่ท่านแสดงไว้นี้หมายถึงปฏิสนธิของสัตว์ที่มีขันธ ๕

ขันธ ๕ ได้แก่ว่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เพราะฉะนั้น จิต

^๑ วินย.๑/๑๘๑/๑๓๗

แรกนี้ก็พร้อมด้วยอรูปขันธ์ ทั้ง ๓ คือ เวทนา สัญญา และสังขาร จุดนี้ก็ยัง
ไม่สำคัญ อันนี้เป็นเรื่องธรรมดา

ที่นี้ ท่านบอกต่อไปว่า "กับทั้งกลลรูป ที่เกิดพร้อมด้วยปฐมจิตนั้น"
นี่ละคำนี้ตัดสินเลย เป็นอันว่าท่านบอกไว้ครบแล้ว ทั้งด้านจิตใจและด้าน
ร่างกาย คือ

ก. ทางด้านจิตใจ หรือนามธรรม ได้แก่

๑. ปฐมจิต

๒. อรูปขันธ์ทั้ง ๓ ที่เกิดร่วมกับปฐมจิตนั้น

ข. ส่วนทางด้านร่างกาย หรือรูปธรรม ก็บอกว่า "และ กลลรูป ที่
เกิดพร้อมด้วยปฐมจิต"

เป็นอันตัดสินได้แล้วว่าฝ่ายรูปธรรมได้แก่ กลลรูป

กลลรูปนี่คืออะไร เดียวเราจะต้องมาพิจารณาเรื่องนี้กันอีกที

แล้วท่านก็สรุปว่า "นี่แหละชื่อว่า มนุสฺสวิคคห ที่เป็นเบื้องต้นที่สุด"
หมายความว่า จุดเริ่มแรกที่สุดของชีวิตมนุษย์อยู่ที่นี้ แล้วก็มีคำอธิบายสรุป
ท้ายอีกว่า

"พรากมนุษย์จากชีวิตแม่ในเวลาที่เป็นกลลระ"^๑ นี่ชื่อว่าทำแท้ง หรือทำ
ครรภ์ให้ตกไป ฉะนั้นก็ได้ความหมายของการทำแท้ง หรือฆ่ามนุษย์ในครรภ์
ตั้งแต่รูปเล็กที่สุดที่เป็นกลลรูป

ตกลงว่า สำหรับภิกษุนี้ชัดเจนแล้วว่า ถ้าทำลายชีวิตมนุษย์ ตั้งต้นแต่
เขาอยู่ในครรภ์มารดา เป็นกลลรูป เป็นรูปที่เป็นกลลระ ก็ถือว่าขาดจากความ
เป็นพระภิกษุ ชื่อว่าทำลายชีวิตมนุษย์ทั้งสิ้น

^๑ วินย.๑/๑๗๒/๔๗๕

กำเนิดมนุษย์ ท่านว่าไว้อย่างไร?

ต่อไปนี่ก็มาดูเรื่องเกี่ยวกับกำเนิดของมนุษย์ตามความในพระไตรปิฎกให้ชัดขึ้นไปอีก ที่กล่าวไปแล้วเป็นพระวินัย คราวนี้เราไปดูในพระสูตรบ้าง เพื่อจะโยงหาเนื้อความที่สัมพันธ์กัน ที่จะช่วยให้เกิดความชัดเจนยิ่งขึ้น

มีพระสูตรที่ตรัสถึงเรื่องกำเนิดของชีวิตมนุษย์ พระพุทธเจ้าตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เพราะการประชุมพร้อมแห่งองค์ประกอบ ๓ ประการ ย่อมมีการหยั่งลงแห่งกรรม...”

การหยั่งลงแห่งกรรม หมายความว่ามีการเกิดขึ้นของสัตว์ที่เกิดในท้องมารดา ดูพุทธพจน์นั้นต่อไปให้จบว่า

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อใด มารดาบิดาร่วมกัน ๑ มารดาอยู่ในฤดู (ช่วงเวลาไข่สุก) ๑ และคันทัพพะเข้าไปตั้งอยู่แล้ว ๑ เพราะประชุมองค์ประกอบ ๓ ประการอย่างนี้ ก็มีการก้าวลงแห่งกรรม^๑

นี่ก็หมายความว่า องค์ประกอบฝ่ายมารดากับบิดามาประจวบกัน ๑ และมารดาก็อยู่ในระยะที่มีไข่สุก ๑ อีกทั้งคันทัพพะก็เข้าไปตั้งอยู่ ๑ นี่เป็นจุดเริ่มต้นกำเนิดชีวิต

ที่นี้ก็มีข้อสงสัยว่า คันทัพพะ คืออะไร

คันทัพพะนี้ตามปกติที่เป็นศัพท์ทั่วไป ก็แปลว่า คนธรรม์ และคนธรรม์นี้ก็อยู่ในจำพวกเทวดาอย่างที่เข้าใจกันทั่วไป ดังที่รู้จักกันในวงวรรณคดี

^๑ ม.มู.๑๒/๔๕๒/๔๘๗

เป็นพวกเทพบุตร ประสาทหนักดนตรี ตามหลักท่านจัดเป็นเทวดาชั้นต่ำ เป็นบริวารของท้าวธตรฐ ซึ่งเป็นโลกบาลประจำทิศตะวันออก ในสวรรค์ชั้นต้นที่เรียกว่าจาตุมหาราชิกาหรือท้าวโลกบาล ๔

แต่เราอย่าไปหลงกับศัพท์นั้น เพราะศัพท์ต่างๆ มีความหมายได้หลายนัย ไม่ใช่ว่าศัพท์เดียวจะมีความหมายได้อย่างเดียว ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดาในภาษาทั้งหลาย อย่างในภาษาไทยของเรา คำว่า “ชาย” อาจหมายถึงคนผู้ชายก็ได้ หมายถึงริม เช่นอย่างชายผ้าก็ได้ หมายถึงคล้อยไป เช่นตะวันชายบ่ายคล้อยก็มี

สำหรับคัมภีร์พระนี้ท่านก็อธิบายต่อไป แต่คำอธิบายนี้ไม่ได้อยู่ในพระไตรปิฎก พระไตรปิฎกให้แต่ตัวศัพท์ไว้ คำอธิบายมาในอรรถกถา

ท่านบอกว่า “คัมภีร์พระ คือสัตว์ที่เข้าไปที่นั่น” ท่านใช้คำสั้นนิดเดียวว่า “ตตฺรูปคสฺสโต” สัตว์ผู้เข้าไปที่นั่น และอธิบายต่อไปอีก เป็นคำอธิบายของอรรถกถาและทั้งฎีกาด้วย มีสาระสำคัญว่าคัมภีร์พระ ก็คือ สัตว์ผู้ไปเกิดซึ่งตอนนั้นถือได้ว่าอยู่ในภพก่อน วิญญาณ หรือจิตสุดท้าย จะมุ่งหน้ามาสู่กำเนิดโดยมี คตินิมิต เป็นตัวนำ^๑

อธิบายว่า เวลาคนจะตาย ท่านบอกว่าจะมีกรรมนิमित อันได้แก่ภาพของกรรม คือประสบการณ์ต่างๆ ที่ตนได้กระทำไว้ในอดีตของชีวิตมาฉายให้เห็น พอกรรมนิमित คือภาพตัวแทนของสิ่งที่ตนได้กระทำมา ผ่านไปแล้วก็มีคตินิมิต คือภาพของภพที่ตนจะไปเกิดปรากฏให้เห็น

คตินิมิตที่ปรากฏนี้ก็จะเป็นไปตามกรรม ที่เป็นตัวนำไปให้เกิด กรรม

^๑ ม.อ.๒/๔๐๘/๒๑๘; วินย.ฎีกา ๒/๑๐/๒๐

นั้นแสดงออกโดยมีคตินิमितเป็นเครื่องหมาย แล้วกรรมก็เป็นตัวชักพาไป วิญญาณแก่ดับไป วิญญาณใหม่เกิดขึ้นสืบต่อกรรมที่สะสมไว้ และวิญญาณ นั้นชื่อว่าเป็น **คันธัพพะ**

ฉะนั้น คำว่า คันธัพพะ ตามมติของอรรถกถา ก็หมายถึงตัวสัตว์ผู้ไป เกิด เป็นศัพท์ที่เรียกคลุมๆ เพราะถ้าจะเรียกเป็นจิตเป็นวิญญาณก็จะเป็น การพูดศัพท์ลึกลับแบบอภิธรรมมากไป จึงพูดเป็นตัวสัตว์หยาบๆ ไปเลย หมายถึงผู้ที่จะไปเกิด ท่านแสดงไว้ในความหมายว่าอย่างนั้น

พระอาจารย์ที่อธิบายท่านเรียกว่า **อุปปชชชนกสตุโต** แปลว่า สัตว์ผู้ เกิดขึ้น ผู้เกิด หรือผู้ถือกำเนิด

เป็นอันว่า มติของคัมภีร์ทั้งหลายแสดงไว้ชัดแล้ว ว่าท่านมุ่งเอาแค่ ไหน **คันธัพพะ** ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งในการเกิดของคน ก็ หมายถึงคนที่จะมาเกิด หรือสัตว์ที่มาเกิดในกรณีนั้น

ชีวิตในครรภ์ เป็นอย่างไร?

ที่นี้ก็เป็ดูฝ่าย **กลลข** อีกทีหนึ่ง เป็นการดูในฝ่ายรูปธรรม ในเรื่องนี้ก็มีพระสูตรอีกสูตรหนึ่ง ที่ตรัสว่าด้วยลำดับของชีวิตในครรภ์มารดา ซึ่งเราไป พบคำบาลีเป็นคาถาว่า

ปฐุมิ กลลั ไหติ

กลลา ไหติ อพพุท

อพพุทา ชายเต เบลี

เบลี นิพพุตตี ฉโน

ชนา ปสาชา ชายนฺติ

เกสา โลมา นขาปี ๑^๑

^๑ ส.ส.๑๕/๘๐๓/๓๐๓; อภิ.ก.๓๗/๑๕๖๐/๕๒๔

นี่คือคำอธิบายว่าด้วยลำดับการเกิดเป็นระยะๆ ที่ละช่วงสัปดาห์ หรือ ช่วงละเจ็ดวันๆ ลำดับแรกที่สุดก็คือเป็น ปรุ้ม กอลล์ เป็นกอลละก่อน

กอลส นี้ ถ้าเป็นศัพท์ในความหมายทั่วไป ก็จะได้แก่ พวกเมือก พวกโคลนตม เช่นว่าเหยียบลงไปโคลนหรือในที่ละ แต่ในที่นี้ กอลส เป็นศัพท์เฉพาะซึ่งมีความหมายเกี่ยวกับชีวิต และท่านใช้คำเรียกว่าอย่างนั้น ก็เพราะมีลักษณะเป็นเมือก หรือเหมือนอย่างน้ำโคลนและๆ คือเป็นคำเรียกตามลักษณะ แต่ในกรณีนี้ ท่านหมายถึงเป็นเมือกใส ไม่ใช่ชั้นอย่างโคลนตม

กอลส นี้ ท่านบอกว่าเป็นหยาดน้ำใส เป็นหยดที่เล็กเหลือเกิน เล็กจนกระทั่งในสมัยนั้นไม่รู้จะพูดกันอย่างไร เพราะยังไม่ได้ใช้มาตรวัดอย่างละเอียดถึงขนาดที่ว่าเป็นเศษส่วนเท่าไรของมิลลิเมตร ของเซนติเมตร หรือของนิ้ว

ท่านก็เลยต้องใช้วิธีอุปมาว่า หยาดน้ำใสกอลสนั้นะ มีขนาดเล็กเหลือเกิน เหมือนอย่างเอาขนจามรีมา จามรีที่เป็นสัตว์อยู่ทางภูเขาหิมาลัย ซึ่งมีขนที่ละเอียดมาก เอาขนจามรีเส้นหนึ่งมาจุ่มน้ำมันงา แล้วก็สลัดเจ็ดครั้ง แม้จะสลัดเจ็ดครั้งแล้วมันก็ยังมียเหลือติดอยู่นิดหนึ่ง ซึ่งเล็กเหลือเกิน ท่านบอกว่าเป็นนี้แหละเป็นขนาดของกอลส

กอลส หมายถึงชีวิตในฝ่ายรูปธรรม เมื่อเริ่มกำเนิดในเจ็ดวันแรก ในช่วงเจ็ดวันแรกก็เป็นกอลสอย่างนี้ก่อน ซึ่งเล็กเหลือเกิน แล้วต่อกจากกอลสนี้ไปในสัปดาห์ที่สองก็เป็น อัฟพุทะ

อัฟพุทะ นี้ควรจะเรียกได้ว่าเป็นเมือกกละ คือ เป็นน้ำข้นหรือเมือกข้น ต่อจากนั้นในสัปดาห์ที่ ๓ ก็จะเป็น เปติ คือเป็นชั้นเนื้อ แล้วต่อจากนั้นในสัปดาห์ที่ ๔ ก็จะเป็นก้อน เรียกว่า ขนธ

ต่อจากนั้นในสัปดาห์ที่ ๕ ก็จะเหมือนกับมีส่วนงอกออกมา เป็นปุ่มทำปุ่ม เรียกว่า **ปลุณจสาธา** นี่เป็นสัปดาห์ที่ทำ แล้วหลังจากนั้นก็จะมีผมมีขนมีเล็บกันต่อไป

ที่ว่ามานี้ก็เป็นการพูดถึงลำดับของการเกิด เป็นอันว่าขั้นแรกที่สุดในช่วงสัปดาห์แรกนี่เป็นหยาดน้ำใส หรือเมือกใสที่เรียกว่า **กลละ** ซึ่งเล็กเหลือเกินอย่างที่ว่ามาแล้ว ซึ่งก็รับกันกับที่พูดมาในตอนต้น บรรจบกับที่ทำนถือว่า ในขณะที่เป็นชีวิตฝ่ายรูปธรรมที่เป็นจุดเล็กที่สุดอันนี้ มีจิตแล้ว

จิตดวงแรกหรือจิตอันเป็นปฐมนี้ เป็นมาพร้อมกันกับรูปธรรมที่เป็นกลละ ซึ่งเป็นจุดเล็กในสัปดาห์แรกนี้เลย

ก็เป็นอันว่า ถ้าอย่างนี้ก็จบ หมายความว่าในทางคัมภีร์นี้ชัดเจนมากว่าชีวิตตั้งต้นเมื่อไร ก็ถือว่าเริ่มต้นที่องค์ ๓ ประการบรรจบกันนั้นแหละ

องค์ ๓ ประการที่ว่า ฝ่ายมารดา กับ ฝ่ายบิดาบรรจบกัน แล้วก็มีมารดาอยู่ในช่วงเวลาไข่มุก พร้อมทั้งมีคันธัพพะ ซึ่งท่านอธิบายว่าสัตว์ผู้มาเกิด นั้นก็ชัดไปทีหนึ่งแล้ว ยิ่งกว่านั้นยังอธิบายอีกว่าเป็นปฐมจิต คือจิตแรกซึ่งเกิดพร้อมกันกับกลลรูป ที่เป็นหยาดน้ำใสซึ่งเกิดขึ้นในสัปดาห์ที่หนึ่งในชีวิตช่วงแรกที่สุด นี้ก็เท่ากับย่ำ ซ้ำแน่นอนหนักลงไปอีก

อาตมาจึงบอกว่า ถ้าพูดเรื่องการทำแท้งก็ชัดเจน เท่านี้ก็หมดแล้ว ไม่รู้จะพูดอะไรอีก

เป็นอันว่า ถ้าถามว่า “ชีวิตตั้งต้นเมื่อไร?” ก็มีคำตอบในทางธรรมที่ทำนพูดไว้ชัดเจนเหลือเกินแล้ว หลักทั้งสามอย่างที่ได้ออกไปแล้วนี้ ก็มาประสานกัน คือ

ในทางพระวินัย ก็มีบทบัญญัติสำหรับพระภิกษุ ในเรื่องการทำ

ความผิดทำลายชีวิตมนุษย์

ในพระสูตร ก็มีพุทธพจน์ตรัสไว้ เกี่ยวกับเรื่องกำเนิดชีวิตมนุษย์ใน
กรรมมารดา

ในพระสูตรอีกแห่งหนึ่ง ก็มีพุทธพจน์ตรัสแสดงลำดับความเจริญของ
ชีวิตในกรรมที่เรียกว่า กลละ อัมพพะ เปติ มนธ และ ปัญจสาหา

หลักทั้งสามนี้ ก็มาโยงย៉ากัน ทำให้ได้ข้อยุติในเรื่องของชีวิตมนุษย์ที่
ท่านถือว่ามีกำเนิดขึ้นอย่างนี้ เป็นเรื่องการเกิดสำหรับมนุษย์เรา ซึ่งเป็นสัตว์
ที่ท่านเรียกว่าประกอบด้วยชั้น ๕ เรียกเป็นศัพท์เฉพาะว่าปัญจโวการ ซึ่งก็
คือมีชั้น ๕ ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นั่นเอง

ความจริงเป็นอย่างนี้ เราจะทำอย่างไร?

เมื่อพูดถึงเรื่องกำเนิดของชีวิตมนุษย์เป็นจุดเริ่มต้นแล้ว มันก็โยง
ต่อไปถึงเรื่องที่ว่า เมื่อเป็นอย่างนี้เราจะปฏิบัติกันอย่างไร ในเรื่องราวและ
กรณีต่างๆ ที่มีความซับซ้อนเกี่ยวกับการดำรงอยู่ของมนุษย์ ตลอดจนเรื่อง
อะไรต่างๆ ของสังคม โดยเฉพาะในเรื่องทางการแพทย์ ซึ่งมีปัญหาเกิดขึ้น
มาก เช่นว่า บางทีชีวิตที่เกิดมานี้ไม่เป็นที่พึงประสงค์ด้วยเหตุผลอย่าง
ใดอย่างหนึ่ง แล้วเราจะทำอย่างไร ถ้าพูดในแง่นี้ก็ไม่ต้องตรงกับหัวข้อที่ท่าน
ตั้งไว้ทีเดียว แต่อาตมาก็จะพูดต่อไปเลย

ปัญหาที่ว่า เราควรจะทำอย่างไรนี้ เป็นปัญหาทางจริยธรรม ในทาง
พระพุทธศาสนา นั้น เรื่องจริยธรรมนี้เราพูดได้ว่าต้องมองสองส่วน

ส่วนที่หนึ่ง คือเรื่องของความจริง ท่านถือเอาความจริงเป็นหลัก
และความจริงนั้นเป็นสิ่งที่พึงรู้ หมายความว่า พระพุทธศาสนาไม่ใช่ศาสนา

แห่งการสั่งบังคับ กฎจริยธรรมไม่ใช่เป็นคำสั่งของพระพุทธรเจ้า

พระพุทธรเจ้าตรัสว่าพระองค์เป็นเพียงผู้ค้นพบความจริง แล้วก็นำเอาความจริงนั้นมาแสดง การที่ว่าบุคคลทำอะไรไปแล้ว จะได้รับผลอย่างไรก็เป็นไปตามกฎเกณฑ์แห่งเหตุผล หรือกฎเกณฑ์แห่งเหตุปัจจัยจากการกระทำของตนเอง พระพุทธรเจ้าไม่ได้มาลงโทษหรือให้รางวัลใคร

ฉะนั้น ในกฎเกณฑ์แห่งจริยธรรมแบบนี้ การได้รับผลของการกระทำทางจริยธรรม จึงเป็นเรื่องของเหตุปัจจัยที่เป็นไปของมันเอง เป็นเรื่องของความเป็นเหตุเป็นผล ไม่ใช่เรื่องที่จะต้องไปรอกการลงโทษหรือรอกการให้รางวัลว่า ถ้าเราทำอย่างนี้พระพุทธรเจ้าจะให้รางวัลหรือเปล่า ถ้าเราทำอย่างนั้นพระพุทธรเจ้าจะลงโทษไหม ไม่ใช่ออย่างนั้น

เมื่อเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับกฎเกณฑ์แห่งความเป็นจริงของธรรมชาติ ความเกี่ยวข้องของมนุษย์ หรือสิ่งที่มีมนุษย์จะพึงปฏิบัติ

ข้อแรก ก็คือ เราจะต้องรู้ว่าความจริงเป็นอย่างไร แล้วในเมื่อความจริงนั้นเป็นเรื่องของความเป็นไปตามเหตุปัจจัย ความเกี่ยวข้องของมนุษย์ หรือสิ่งที่มีมนุษย์จะต้องปฏิบัติ ซึ่งเป็นข้อที่สอง ก็คือ เราจะตัดสติใจกระทำอย่างไร เพื่อให้ได้ผลที่เราต้องการโดยสอดคล้องกับความจริงที่เป็นอย่างนั้น

การปฏิบัติของเรา ที่ว่าควรจะทำอย่างไรนี้แหละ เป็นส่วนที่สอง ซึ่งเป็นขั้นของจริยธรรม เป็นเรื่องของมนุษย์หรือเรื่องของตัวเอง เพราะว่าเมื่อจริยธรรมเป็นเรื่องของความเป็นไปตามหลักความจริงอย่างนี้แล้ว การกระทำก็เกิดผลตามหลักความจริงนั้น และการได้รับผลต่างๆ ก็เป็นไปตามกฎธรรมชาติทั้งสิ้น

เพราะฉะนั้น ในจริยธรรมแบบนี้ก็จะมีปฏิบัติ ๒ ตอน คือ

๑. การรู้ความจริง (ของธรรมชาติ)

๒. การตัดสินใจที่จะกระทำ (ของตัวคน)

พูดอีกสำนวนหนึ่งว่า ความจริงที่พึงรู้ ๑ และกรรมหรือกิจที่พึงทำ ๑

ที่ว่าพึงทำก็คือ ในเมื่อรู้ความจริงอย่างนี้แล้ว การตัดสินใจว่าจะเอา
อย่างไรหรือจะทำอย่างไร ก็เป็นเรื่องของเรา โดยรับผิดชอบต่อความจริงที่
เป็นอย่างนั้น

หลักการนี้ถือว่า พระพุทธเจ้าได้สอนให้เราเกิดปัญญาว่าความจริง
เป็นอย่างนั้นๆ แล้วเราก็ใช้ปัญญาพิจารณาตัดสินใจเอาเอง ตามความจริงที่
เราจะต้องรู้นั้น ถ้ายังไม่รู้ท่านผู้รู้ก็บอกให้ แต่เราจะเชื่อหรือไม่ เราก็มีสิทธิที่
จะพิสูจน์ความจริงกันต่อไป

สำหรับเรื่องการเกิดนั้น ในเมื่อขณะนี้เราเองไม่สามารถบอกได้
เด็ดขาดชัดเจน เราก็ต้องถือเอาเกณฑ์อย่างใดอย่างหนึ่ง คือว่า ปัจจุบันนี้
แม้แต่วิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะในทางการแพทย์ ก็คงจะไม่เป็นผู้ตัดสินว่าจะ
เอาอย่างไร คือยังไม่ยุติว่าชีวิตเกิดเมื่อไรแน่ คนเรายังไม่รู้จริงเกี่ยวกับเรื่อง
ของชีวิตนี้ ฉะนั้นก็จึงถือว่า ท่านบอกความจริงให้ในแง่มองของ
พระพุทธศาสนาว่าอย่างนี้ เมื่อเรานับถือท่านเราก็มอมรับความจริงนี้

ที่นี่ เมื่อรู้ความจริงนี้แล้วเราจะตัดสินใจทำอะไร ก็ต้องรับผิดชอบต่อ
การกระทำของตนตามการตัดสินใจนั้น คือ ยอมรับความจริง แล้วก็
รับผิดชอบต่อความจริงนั้น ทั้งตามที่รู้ และตามที่มันเป็น คือ ในที่สุดก็
รับผิดชอบต่อตนเองต่อผลของการกระทำที่จะเป็นไปตามกฎธรรมชาติ

การที่ยอมรับความจริงตามกฎธรรมชาตินี้ ก็เป็นเรื่องที่ว่าเรามีสิทธิที่
จะตัดสินใจ และถ้าสิ่งที่ทำนั้นไม่ดีหรือเป็นความผิดหรือทำให้เกิดโทษ เราก็

ต้องยอมรับความจริงนั้นด้วย ไม่ใช่ที่เราปรารถนาเราต้องการอย่างไร เราก็พูดผันให้สิ่งนั้นเป็นอย่างนั้นตามที่เราต้องการ

รวมความว่า ท่านให้แยกเป็น ๒ ตอน คือ การรู้และยอมรับความจริงอย่างหนึ่ง การตัดสินใจว่าจะทำอะไร และเมื่อตัดสินใจทำอะไรแล้วก็ต้องยอมรับผิดชอบการกระทำของเรานั้น ตามความจริงด้วย อย่างหนึ่ง

ยกตัวอย่างในเรื่องชีวิตนี้ เมื่อหลักความจริงมีอยู่อย่างนี้ แล้วเราจะทำอย่างไร เช่นในวงการแพทย์จะเอาอย่างไร ก็ต้องว่ากันไป แต่เราต้องรู้ความจริงเท่าที่จะรู้ได้ และยอมรับความจริงนั้นโดยไม่เสียดาย พร้อมกันนั้นเรามีสิทธิที่จะตัดสินใจ และก็ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำตามการตัดสินใจนั้น

วินัยพระเอาอย่างนี้ สังคมชาวบ้านจะเอาอย่างไร

ที่นี้ ในฝ่ายของพระนั้น ท่านว่าของท่านไว้ชัดแล้วตามหลักที่ว่ามาอย่างนี้ และท่านยังมีคำแนะนำในเชิงปฏิบัติการกำกับไว้ด้วยว่า เวลาจะตีความวินัยให้ถือหลักข้างเคร่งไว้ก่อน คือถ้ามีกรณีที่เป็นปัญหา ซึ่งเป็นธรรมดาว่า เรื่องวินัยหรือเรื่องกฎเกณฑ์ในบัญญัติย่อมมีปัญหาได้ทั้งนั้นว่า เอ จะเป็นอย่างนั้นหรืออย่างนี้กันแน่ ท่านก็บอกว่าให้ถือข้างเคร่งไว้ก่อน กฎทางฝ่ายวินัย ซึ่งก็คือกฎหมายของพระ ท่านให้ถืออย่างนั้น

สำหรับของพระนั้น เราจะเห็นลำดับเป็น ๒ ตอน คือ รู้ความจริงที่มีอยู่ตามธรรมดา แล้วก็มาวางเป็นบัญญัติของสังคม หรือเป็นกติกาสังคมเรียกว่าวินัย

วินัยอยู่ในตอนที่สอง คือเป็นกติกาสังคมที่บัญญัติโดยอาศัยความรู้ และให้เป็นที่ไปตามความรู้ที่นั่นอีกทีหนึ่ง

หมายความว่า ตอนแรกเราพูดถึงความรู้ในเรื่องของชีวิต ว่าอันนี้เป็นความจริงเกี่ยวกับชีวิต ว่าชีวิตเกิดขึ้นอย่างนี้ ถ้าทำอย่างนี้ก็เป็นการทำลายชีวิต ต่อจากนั้นเราก็มาบัญญัติกติกาของสังคมว่า ถ้าภิกษุได้ไปทำลายชีวิตมนุษย์ที่เกิดขึ้นอย่างนี้ ก็เป็นอันว่าขาดจากความเป็นพระภิกษุ

บัญญัติที่ว่าขาดจากความเป็นพระภิกษุนั้น ไม่ใช่ความจริงของธรรมชาติ แต่เป็นกติกาสังคมที่บัญญัติซ้อนเข้ามาอีกที แต่อิงอาศัยตัวหลักที่ถือว่าเป็นความจริงนั้น

ในเรื่องการทำลายชีวิตนี้ ก็เป็นอันแยกได้ว่า ของพระท่านถือเอาความจริงว่า ชีวิตกำเนิดเป็นมนุษย์ตั้งแต่เป็นกลลรูป ซึ่งตรงกับขณะที่สัตว์ถือกำเนิดด้วยปฏิสนธิจิต หรือปฐมจิต หรือเป็นวิญญานแรก ตรงนี้ถือว่าเริ่มเป็นมนุษย์ขึ้นแล้ว ถ้าใครทำให้ชีวิตนี้แตกดับสูญสิ้นไป ก็ถือว่าฆ่ามนุษย์ตั้งแต่บัดนั้น นี่คือตัวความรู้ที่ท่านถือว่าเป็นความจริง

แล้วท่านก็มาบัญญัติเป็นกติกาคือข้อวินัยสำหรับพระภิกษุว่า ภิกษุได้ทำลายชีวิตมนุษย์อย่างนี้ ก็เป็นอันว่าขาดจากความเป็นพระภิกษุ

อนึ่ง การฆ่าหรือทำลายชีวิตสัตว์นั้น ไม่ว่าจะเป็นการฆ่าสัตว์มนุษย์หรือสัตว์ดิรัจฉาน และไม่ว่าจะเป็นการฆ่าสัตว์ดิรัจฉานชนิดไหนก็ตาม ท่านใช้ศัพท์กลางๆ เรียกเป็นอย่างเดียวกันว่า “ปาณาติบาต” ทั้งนั้น

อย่างไรก็ตาม แม้วัวในแง่ของธรรมชาติในขั้นพื้นฐาน ไม่ว่าจะฆ่าสัตว์ชนิดไหน ก็เป็นการทำลายชีวิตสัตว์ทั้งนั้น แต่เมื่อมองตามมาตรฐานแห่งภูมิธรรมภูมิปัญญาของมนุษย์ ก็มองเห็นคุณค่าของชีวิตทั้งหลายแตกต่างกัน ซึ่งทำให้การฆ่าสัตว์ต่างชนิดกัน หรือแม้แต่ต่างตัวในชนิดเดียวกัน มีผลในด้านกรรมไม่เท่ากัน (เป็นบาปมาก-บาปน้อย)

ดังนั้น เมื่อนำหลักการนี้มาจัดวางเป็นวินัยหรือกติกาของสังคม จึงมีการบัญญัติโทษแตกต่างกัน ซึ่งจะเห็นได้ชัดในวินัยของพระภิกษุสงฆ์ ถ้าภิกษุทำลายชีวิตมนุษย์ ก็มีความผิดสถานหนักที่สุด คือขาดจากความเป็นพระภิกษุ เรียกว่าเป็น ปาราชิก แต่ถ้าภิกษุทำลายชีวิตสัตว์ดิรัจฉาน จะมีความผิดเพียงสถานเบาระดับที่เรียกว่า ปาจิตตีย์

(พึงสังเกตว่า ในศีล ๕ ไม่มีการแบ่งแยก ท่านจัดเป็นปาณาติบาตอย่างเดียวกันหมด แต่ผู้ศึกษาก็รู้ได้ว่า ฆ่าสัตว์ชนิดไหนตัวใด มีโทษมากหรือโทษน้อย)^๑

ในกรณีของการทำแท้งนี้ ถ้าเราตกลงในแง่ความจริงว่าเป็นอย่างไร เราก็เอาความจริงนั้นเป็นหลักหรือเป็นฐานในการวางบัญญัติของเราต่อไป ความจริงนี้ก็คือยอมรับตามที่คัมภีร์ว่าไว้ คือถือว่า ชีวิตมนุษย์เริ่มแต่เป็นกลรูป ตั้งแต่ปฏิสนธิหรือปฏิสนธิวิญญาณ เมื่อใครไปทำให้ชีวิตนี้สิ้นสุดก็ถือว่าฆ่ามนุษย์

ทีนี้ เมื่อตกลงในหลักความจริงอย่างนี้แล้ว ต่อไปในการวางบัญญัติ เราจะเอาอย่างไร เราจะบัญญัติในกติกาของเราเอาแค่ไหน ก็เป็นเรื่องที่จะต้องตัดสินใจกันในขั้นของการบัญญัติกฎเกณฑ์ทางสังคมหรือกติกาสังคมซึ่งต้องทำเพื่อเกื้อหนุนจริยธรรม

หมายความว่า การวางกฎเกณฑ์หรือกติกาสังคมของเรานั้น เป็นบัญญัติธรรม และบัญญัติธรรมนั้น ควรจะเป็นหรือจะต้องเป็นเครื่องสนับสนุนจริยธรรม เพื่อช่วยให้จริยธรรมดำรงอยู่ในสังคม ให้คนอยู่กันด้วย

^๑ เกณฑ์วินัยนี้ว่า ฆ่าสัตว์ชนิดไหน ตัวใด มีโทษมากหรือน้อย ดูคำอธิบายช่วงสุดท้ายของ ปาฐกถาธรรมนี้

ความดีงาม มีความสงบสุข

ที่นี้หันมาดู**หลักจริยธรรม** หลักจริยธรรมบอกว่ามนุษย์ไม่ควรเบียดเบียนกัน ไม่ควรทำลายชีวิตกัน เพราะเป็นหลักความจริงหรือ**สัจธรรม**ว่า ชีวิตแต่ละชีวิตรักตัวเอง รักสุขเกลียดทุกข์ กลัวภัยกลัวความตายด้วยกันทั้งนั้น ถ้าพูดให้เข้ากับภาษาปัจจุบันก็คือว่า มนุษย์แต่ละคน แม้แต่ที่เป็นสัตว์แรกเกิด ก็มีสิทธิในชีวิตของตนเอง

ก็เลยเกิดเป็นปัญหาขัดแย้งซ้อนเข้ามาว่าจะเอาอย่างไร คนเดี๋ยวนี้พบกับปัญหาที่มีความซับซ้อนมากขึ้น เช่นในเรื่องสิทธิของแม่ กับสิทธิของลูก

ก่อนจะพูดต่อไป ขอสรุปหลักการใหญ่ที่พูดมาเมื่อกี้ก่อนว่า

ตอนนี้เราได้พูดถึง**บัญญัติธรรม** (กฎเกณฑ์หรือกติกากฎของสังคมหรือวินัย) **จริยธรรม** (หลักการดำเนินชีวิตหรือเป็นอยู่ที่ดีงามเกื้อหนุนต่อสันติสุขที่แท้ของชีวิตและสังคม) และ**สัจธรรม** (ความจริงที่มีอยู่ตามธรรมดาเป็นกฎของธรรมชาติ)

บัญญัติธรรมที่ดี จะต้องเป็นเครื่องเกื้อหนุนค้ำจุนจริยธรรม และจริยธรรมที่แท้ก็ต้องตั้งอยู่บนฐานของสัจธรรม

โดยนัยนี้ บัญญัติธรรมที่เกื้อหนุนจริยธรรม ก็ต้องสอดคล้องกับสัจธรรมด้วย

จะเอาอย่างไร ก็ให้รู้หลักไว้ก่อน

ที่นี้ หันกลับไปพูดถึงตัวอย่างปัญหาความขัดแย้งระหว่างสิทธิของลูก กับสิทธิของแม่ต่อไปอีก

แม่ว่านี่เป็นลูกของฉัน อยู่ในท้องของฉัน ฉันเป็นเจ้าของ ฉันจะทำ

อย่างไรก็เป็นเรื่องของฉัน

แต่เด็กไม่มีโอกาสพูด และก็ยังพูดไม่เป็น ถ้าเขาพูดได้ เขาก็คงบอก
ว่า เอ๊ะ นี่ชีวิตของฉัน ใครจะมาล่วงละเมิดไม่ได้

จะบอกว่าแม่เป็นผู้ให้กำเนิด ก็คล้ายๆ จะเป็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้า
ก็ตรัสไว้ว่า พุทธมาติ มาตาบิดโร มารดาบิดาเป็นพรหมของบุตร

ศาสนาพราหมณ์ถือว่า พระพรหมเป็นผู้สร้างโลก สร้างมนุษย์ แต่
พระพุทธเจ้ายกฐานะของพรหมนี้มาให้แก่บิดามารดา เพราะถือว่าเป็นผู้มี
พระคุณในฐานะที่เป็นปัจจัยสำคัญในการให้กำเนิด เป็นการยกให้ในเชิง
ภาษาเทียบเคียงเพื่อสับสนุนคุณค่าทางจริยธรรม ไม่ใช่หมายความว่า
ผู้ให้ชีวิตอย่างสิ้นเชิง ไม่ใช่เป็นเจ้าของชีวิต

ในตอนอธิบาย ท่านก็ให้ความหมายว่า เป็นผู้เลี้ยงดู เป็นผู้แสดงโลก
แก่บุตร ถ้าไม่มีพ่อแม่ ลูกก็ไม่ได้เห็นโลก อันนี้ก็เป็นอุปการะในฐานะผู้มี
พระคุณ แล้วท่านก็เพิ่มความหมายเชิงจริยธรรมเข้าไปอีกว่า ที่ว่าเป็นพระ
พรหม ก็เหมือนพรหมที่มี ๔ หน้า

หน้าทั้งสี่ได้แก่บทบาท ๔ อย่างของพ่อแม่ที่เป็นไปตามคุณธรรม ๔
ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ถ้าพ่อแม่ไม่มีคุณธรรม ๔
ประการนี้ ความเป็นพ่อแม่ก็ไม่สมบูรณ์ ไม่เป็นพระพรหมโดยสมบูรณ์ พ่อ
แม่จึงต้องมีคุณธรรมด้วย

การที่ท่านยกพ่อแม่ให้เป็นพรหม ก็อาศัยหลักความจริงเกี่ยวกับ
ความสัมพันธ์พื้นฐานระหว่างพ่อแม่กับลูก แล้วชี้ขยับไปยังจริยธรรม เพื่อจะ
ให้ทำหน้าที่ของบิดามารดาที่ดี แต่ตัวชีวิตที่แท้จริงก็เป็นชีวิตของเด็กเองนั้น
แหละ จะถือว่าเป็นสิทธิของพ่อแม่ได้อย่างไร

พ่อแม่เป็นแต่เพียงผู้ให้กำเนิด และคำว่าให้กำเนิดในที่นี้ ก็หมายความว่าช่วยยี่ให้เขาได้เกิด แต่เรายอมรับว่าสัตว์ที่เกิดนั้นเป็นสัตว์มีจิตของเขา และเป็นผู้ที่มาเกิดจากภพอื่นด้วย เขาจึงเป็นเจ้าของชีวิตของเขาเอง

นี่ก็เป็นเรื่องราวแง่ต่างๆ ที่เราจะต้องพิจารณาต่อไป เอาเป็นว่า ในขั้นที่หนึ่ง พุทธศาสนามีหลักการว่าอย่างนี้

๑. ในแง่ของหลักความจริง พุทธศาสนาองความจริงว่าอย่างนี้ๆ ชีวิตเกิดขึ้นอย่างนี้ๆ ในทางนามธรรม เริ่มแต่มีปฐมจิต คือปฏิสนธิวิญญาณ ในทางรูปธรรม เริ่มแต่เป็นกมลรูป

๒. ในแง่ของกฎเกณฑ์เพื่อสนับสนุนจริยธรรม ว่า สำหรับพระภิกษุ ถ้าทำลายชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เป็นกมลรูปเป็นต้นไป มีความผิดร้ายแรง ถึงขั้นขาดจากความเป็นพระภิกษุ

เป็นอันว่าได้สองแง่ อย่างที่หนึ่ง ในแง่ความจริง (ของธรรมชาติ) อย่างที่สอง ในแง่กติกา (ของสังคม) ซึ่งในกรณีนี้ก็ต้องพิจารณาว่าเราจะเอาอย่างไร สำหรับสังคมมนุษย์ในส่วนของชาวบ้าน ที่ไม่ใช่พระภิกษุ

แต่มีหลักยืนตัวอยู่ว่า เมื่อทำอะไรก็ต้องยอมรับความจริงของสิ่งที่ทำนั้น ถ้าอะไรเป็นบาปเป็นโทษก็ต้องยอมรับว่ามันเป็น ไม่ใช่ไปหลอกตัวเอง ไม่ใช่เอาความปรารถนาของตัวเองเป็นตัวกำหนด ต้องแยกส่วนแยกตอนให้ถูก

ในเรื่องจริยธรรมนี้ คนทั่วไปมักจะยุ่งและสับสนกัน เพราะจริยธรรมบางประเภทเป็นจริยธรรมแบบเทวบัญชา คือเป็นคำสั่งมาจากสวรรค์ อะไรจะเป็นอย่างไรก็แล้วแต่ท่านจะสั่งว่าอย่างไร การกระทำใดจะเป็นความผิดหรือไม่เป็นความผิดก็อยู่ที่ว่าท่านจะบัญญัติให้เป็นอย่างไร

แต่ในพระพุทธานุศาสนาก็ว่า อะไรจะเป็นอย่างไรก็อยู่ที่ตัวความจริง

ต่างหาก ตัวความจริงที่เป็นอยู่ตามธรรมชาติของมัน ไม่ขึ้นต่อคำสั่งบังคับของใคร เมื่อความจริงนั้นเป็นอย่างไรราก็มาพูดกันถึงตัวความจริงนั้นขั้นหนึ่งก่อน ต่อจากนั้นก็มาตกลงกันว่า สำหรับการกระทำของมนุษย์เราจะเอาอย่างไร โดยอิงอาศัยความจริงนั้นในการตัดสินใจ แล้วก็รับผิดชอบต่อความจริงนั้น ถ้ามันเป็นโทษเป็นความผิด ก็ต้องยอมรับ

ที่นี้ข้อพิจารณาต่อไป ซึ่งจะเป็นประโยชน์มากสำหรับประกอบการตัดสินใจในขั้นกระทำก็คือ หลักวินิจฉัยความจริงที่ว่า การกระทำใดมีโทษมากหรือโทษน้อย บาปมากหรือบาปน้อย เช่น การฆ่าสัตว์ เป็นคำพูดกลางๆ มีความหมายรวมถึงการฆ่ามนุษย์ด้วย แล้วก็ข้อพิจารณาต่อไปว่า ฆ่าสัตว์ใดและอย่างไรมีโทษมากหรือโทษน้อย ท่านมีหลักให้พิจารณาโดยแยกออกไปว่า

๑. ดูที่ตัวสัตว์นั่นเอง ว่า มีคุณมากหรือคุณน้อย มีโทษมากหรือโทษน้อย ถ้าสัตว์นั้นมีคุณความดีมาก เช่น บิดา มารดา เมื่อฆ่าก็เป็นบาปมาก มีโทษมาก ผู้ใดมีคุณประโยชน์ต่อสังคมมาก มีคุณธรรมมาก เราไปฆ่าก็เป็นบาปมาก ถ้าฆ่ามนุษย์ซึ่งเป็นสัตว์ที่มีศักยภาพในการทำความดีมาก ก็เป็นบาปมากกว่าฆ่าสัตว์ดิรัจฉาน ซึ่งเป็นสัตว์ที่มีศักยภาพในการทำความดีงามได้น้อย ระหว่างสัตว์ดิรัจฉานด้วยกัน ถ้าเป็นสัตว์ที่มีคุณน้อย หรือเป็นสัตว์ที่มีโทษ การฆ่าก็เป็นบาปน้อย

แต่ไม่ว่าในกรณีใดก็คือการทำลายชีวิตทั้งนั้น อันนี้ต้องยอมรับความจริง เป็นการยอมรับขั้นหนึ่งว่ามีการฆ่า แต่แยกได้ในแง่ที่ว่ามันเป็นบาปมากหรือบาปน้อย

๒. ดูที่เจตนาของผู้กระทำ ว่า ทำด้วยเจตนาหรือความรู้สึกอย่างไร

ถ้าทำด้วยกิเลสแรง มีความรู้สึกเกลียดชัง เคียดแค้น มุ่งร้าย มุ่งจะทำลาย กลั่นแกล้ง รังแก ช่มเหง เบียดเบียน อย่างนี้ถือว่าเป็นบาปมากมีโทษมาก แต่ถ้ามีเจตนาไม่รุนแรง หรือมีเจตนาในทางที่ดี ก็มีโทษน้อย เช่นในกรณีของคนที่ป้องกันตัว เป็นต้น ซึ่งไม่ได้มีเจตนามุ่งร้ายทำลายใคร ไม่ได้ทำด้วยเจตนาที่จะเบียดเบียนคนอื่น

๓. *ดูที่ความเพียรพยายาม* ถ้ามีการตระเตรียมการ มีการวางแผน อย่างเอาจริงเอาจัง ทำด้วยความพยายามหมั่นอย่างรุนแรง จองล้างจองผลาญเต็มที่ ไม่ยอมหยุด ไม่ยอมมเลิกรา ก็บาปมาก แต่ถ้าทำด้วยอารมณ์ฉุบแม้งจะมีกิเลส เช่นโกรธรุนแรง ก็บาปเบากว่า

นอกจากนี้ ในกรณีของสัตว์ดิรัจฉาน โดยทั่วไปยังบาปน้อยบาปมาก ต่างกันตามขนาดร่างกายของสัตว์นั้นๆ ด้วย เพราะฆ่าสัตว์ใหญ่ การลงมือหรือการกระทำก็ใหญ่ แรงกระทบต่อจิตก็มาก ฆ่าสัตว์เล็ก การลงมือหรือการกระทำก็เล็กน้อย แรงกระทบต่อจิต หรือความไหวของจิตก็น้อย

นี่เป็นหลักการตามธรรมชาติ ซึ่งเป็นตัวอย่างของเกณฑ์ที่จะใช้ในการวินิจฉัย

ตกลงว่าหลักใหญ่ ก็มี

๑. ความจริง

๒. การตัดสินใจทำ

พูดอีกอย่างหนึ่งว่า *หนึ่ง* ความจริงที่พึงรู้ *สอง* กรรมหรือกิจที่พึงตัดสินใจกระทำ สองอย่างนี้สัมพันธ์กัน เพราะข้อสองต้องอาศัยข้อหนึ่ง

พูดไปพูดมา นี้ก็บายโม่งแล้ว ถ้าไม่มีอะไร ก็จะทำให้เป็นเวลาของการซักถามข้อสงสัยต่อไป

ถาม - ตอบ

ถาม คำว่า คันถัพพะ เป็นอันเดียวกับปฐมวิญญูณ หรือไม่

ตอบ เวลาพูดถึงคันถัพพะ จะไม่พูดถึงปฐมจิต เพราะเป็นการพูดถึงสัตว์ทั้งตัวที่มีปฐมจิตรวมอยู่ด้วยแล้ว ฉะนั้นคันถัพพะจึงเป็นคำที่ครอบคลุม

พูดอีกอย่างหนึ่งว่า คันถัพพะ เป็นคำพูดตามสำนวนพระสูตร ที่ใช้คำพูดตามภาษาสามัญ เรียกคนทั้งตัว แทนที่จะพูดถึงจิตที่เป็นสภาวะแบบอภิธรรม

ถาม ในการผสมเทียมในหลอดแก้ว ใช้ไข่ที่ละลายไปประมาณ ๕๐ ฟอง ซึ่งได้จากการใช้ยาฮอร์โมนกระตุ้นให้มีการตกไข่ที่ละลายๆ ฟอง ผสมกับเชื้อในหลอดแก้ว แล้วเก็บในตู้แช่ซึ่งมีการควบคุมปัจจัยต่างๆ ให้ใกล้เคียงกับสภาพในมดลูกตามธรรมชาติ หลังจากนั้น ๑๘ ชั่วโมง จะมีการรวมตัวกันของไข่และเชื้ออสุจิเป็นเซลล์เดี่ยว มี ๒ นิวเคลียส จากพ่อหนึ่ง และจากแม่หนึ่ง ซึ่งจะรวมเป็นนิวเคลียสเดี่ยวในเวลา ๒๒-๒๔ ชั่วโมง แล้วจะแบ่งเป็น ๒, ๔, ๘, ๑๖, ๓๒ เซลล์ต่อไปในเวลา ๕-๖ วัน ถ้าเป็นในธรรมชาติ จะมีการเคลื่อนตัวของตัวอ่อนนี้มาที่มดลูก และมีการฝังตัวที่ผนังมดลูกในวันที่ ๗

อยากจะถามว่า ตอนไหนที่เป็นการเริ่มต้นของชีวิต คือช่วง ๑๘ ชั่วโมง เมื่อเซลล์ของพ่อและแม่วางกัน หรือตอน ๒๒-๒๔ ชั่วโมง เมื่อนิวเคลียสจากเซลล์ของพ่อและแม่วางกันเป็น one-cell zygote ตอนนี้หรือเปล่าที่ปฏิสนธิวิญญูณเข้ามารวมด้วย

ตอบ จุดนี้ ท่านพูดไว้เพียงเท่าที่เอาตมาเอามาเล่าข้างต้นนี้ และเราก็มีสิทธิที่จะมาวิพากษ์วิจารณ์กัน เอาตมาไม่ใช่ผู้ตัดสินแน่นอน เราเอาหลักมาพูดกันว่า ปฐมจิตนั้นเอาตามที่ท่านว่า ชื่อว่า มนุสสุวิคคหํ นั้น ตั้งแต่จิตอันเป็นปฐม คือวิญญานแรก ปรากฏขึ้นในครรภ์มารดา และอธิบายต่อไปว่า ปฐมจิตนั้นพร้อมด้วยอรุพขันธ์ทั้ง ๓ ที่ประกอบพร้อมกับปฐมจิตนั้น กับทั้งกลลรูปที่เกิดพร้อมกับปฐมจิต ท่านไม่ได้บอกละเอียดชี้เฉพาะลงไปว่าจุดเริ่มกลลรูปนั้นอยู่ตรงไหน ท่านเพียงแต่ให้ทราบแบบคำพูดสามัญว่า องค์ประกอบฝ่ายบิดากับองค์ประกอบฝ่ายมารดาผนวกเข้ากัน ไม่ได้บอกชัดเจนแบบวิชาการ คงเป็นเรื่องที่เราจะต้องศึกษาวิเคราะห์กันอีกที

ถาม คือที่พบนี้เพราะว่า เวลาแพทย์จะต้องทำการต่อตัวอ่อน เช่นระยะที่เป็น ๔ เซลล์ แล้วตัวอ่อนนั้นมีคุณภาพไม่ดีพอที่จะใส่เข้าไปในโพรงมดลูก เราก็จะทิ้งไป ถ้าถือว่าตัวอ่อน ๔ เซลล์ เป็นมนุษย์แล้ว ก็เท่ากับเป็นปาณาติบาต หรือเอาตัวอ่อนนั้นมาทำการศึกษาวิจัยแล้วตัวอ่อนนั้นตายไปจากการทดลอง (ก็เช่นกัน)

ตอบ การชี้ชัดนี้ คงต้องช่วยกัน เพราะท่านให้หลักไว้เป็นกลางๆ คือบอกว่า องค์ประกอบ ๓ อย่างประชุมพร้อม มารดาอยู่ในฤดู ฝ่ายมารดากับฝ่ายบิดาบรรจบกัน แล้วก็มีการผสมเข้าไปตั้ง หมายความว่า คันธัพพะก็อาศัยการบรรจบกันขององค์ประกอบฝ่ายมารดา กับฝ่ายบิดานั้นแหละ จึงเข้าไปตั้ง เข้าไปอยู่ เมื่อมองดูตามตัวอักษรล้วนๆ ก็มีแต่ว่าองค์ฝ่ายบิดากับองค์ฝ่ายมารดาผนวกกัน องค์ ๒ นั้น ผนวกกันเมื่อไร คันธัพพะก็เข้าไปตั้ง ไม่น่าจะต้องรอการไปฝังตัวที่ผนังมดลูก

ถาม ในกรณีที่เราใช้ไข่ประมาณ ๒๐ ฟอง แล้วเอาเชื้อผู้ชายแสนตัวเข้าไปผสมกัน สมมุติว่า ๑๐ ฟองมีการผสมกัน ส่วนอีก ๑๐ ฟอง

ไม่มีการปฏิสนธิ นั่นหมายความว่าปฏิสนธิวิญญานมีจำนวนจำกัด จะอธิบายในแง่ของเรื่องกรรม หรือจำนวนจำกัดของปฏิสนธิวิญญานอย่างไร อะไรทำให้มีการปฏิสนธิหรือไม่อย่างไร

ตอบ เหตุอย่างหนึ่งน่าจะเป็นด้านพีชคณิต แต่ก็มิเหตุปัจจัยอื่นด้วย ซึ่งควรพิจารณาตามกฎธรรมชาติที่ทางพระได้แยกไว้เป็น ๕ นิยาม คือ

๑. **อุตุนิยาม** กฎเกณฑ์ฝ่ายสภาพแวดล้อมทางด้านกายภาพ ซึ่งเป็น physical law

๒. **พีชคณิต** กฎเกณฑ์ ฝ่ายตัวพีช พีชพันธ์เป็นอย่างไร มีความสมบูรณ์หรือไม่สมบูรณ์ เป็นต้น เป็นตัวที่มีคุณสมบัติพร้อมหรือเปล่า

๓. **จิตตนิยาม** กฎเกณฑ์ฝ่ายการทำงานของจิต

๔. **กรรมนิยาม** กฎเกณฑ์ฝ่ายการกระทำ อันเนื่องจากเจตจำนงของมนุษย์ ที่เรียกว่า กรรม

๕. **ธรรมนิยาม** กฎทั่วไปแห่งเหตุและผล

ที่นี่ เราก็มาดูในด้านที่หนึ่งว่า ถ้าอุตุคือสภาพแวดล้อมไม่อำนวย ก็เกิดไม่ได้ สภาพแวดล้อมต้องเอื้อด้วย เช่น อุณหภูมิเป็นต้น ถ้าข้อนี้ไม่ได้ ก็เกิดไม่ได้

ต่อไปในด้านพีชคณิต คือฝ่ายพีช อาจมีเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ฝ่ายตัวเชื้อ (sperm) มีคุณสมบัติพอไหม แข็งแรงพอไหม มีปัญหาบกพร่องอะไรหรือเปล่า นี่ก็อาจเป็นตัวประกอบได้อย่างหนึ่ง ต่อไปจึงเข้าสู่องค์ประกอบฝ่ายจิต

ถาม คือผมสงสัยว่า ตัวสเปิร์มก็เหมือนๆ กัน ใส่เข้าไปแสนตัว ไข่ น้ำเลี้ยงตัวอ่อน สภาพแวดล้อมก็เหมือนกันหมด ดูเหมือนว่าเราควบคุมทุกอย่างให้ใกล้เคียงกัน จะเป็นไปได้ไหมว่าไม่มีวิญญานสงมา

ตอบ ในแง่นี้คงพูดยาก เพราะว่าในแง่พีชคณิตก็ยังไม่ชัดเจนพอ นิยามอื่นๆ ก็ยังไม่ได้พิจารณา ยังไม่สามารถตัดสินองค์ประกอบเหล่านี้ ทั้งหมด บัจฉัยฝ่ายอุตุนิยาม ฝ่ายพีชคณิต ฝ่ายจิตตนิยาม จะต้องพร้อมด้วยกันทั้งนั้น อันนี้เราจะต้องวิเคราะห์ออกมาให้ชัดเจนทุกอย่าง จึงเป็นเพียงเรื่องที่จะต้องศึกษาต่อไป ตอนนี้อาจพูดได้แต่ว่า มีความเป็นไปได้ อย่างนั้น

ถาม ปฏิสนธิวิญญาณนี้มีเป็นคำภาษาอังกฤษว่าอย่างไร

ตอบ ภาษาอังกฤษบางที่ใช้คำว่า relinking consciousness อันนี้ยังไม่ถึงกับเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป relinking ก็คือเข้าไปเชื่อมใหม่ แปลตรงตามภาษาบาลีที่เดี๋ยวละเลย คือภาษาบาลี **สนธิ** แปลว่า ต่อ **ปฏิ** แปลว่า ใหม่ หรืออีกครึ่งหนึ่ง

หมายความว่า ท่านถือเป็นเรื่องของการเกิดดับของจิตที่เป็นไปอยู่เรื่อยๆ ตามธรรมดา จะมีพิเศษก็เพียงว่า ตอนนี้เป็นเหตุการณ์ที่มีการเชื่อมต่อเข้ากับภพใหม่ แต่ความจริงจิตก็เกิดดับตลอดเวลา เป็นเรื่องธรรมดา คือตัวศัพท์ไม่มีคำว่าเกิด แปลตรงตามศัพท์ก็แค่ว่าเชื่อมใหม่ ภาษาอังกฤษจึงใช้คำว่า relinking เลยแปลว่า relinking consciousness แต่หนังสือบางเล่มก็ใช้คำง่าย ๆ ให้เข้ากับความเข้าใจสามัญว่า rebirth-consciousness

ถาม ในกรณีที่ตัวอ่อนที่เราเลี้ยงไว้ มีบางตัวตายไป หรือเอาไปใส่ในโพรงมดลูก ไม่สามารถฝังตัวแล้วเสียชีวิตไป จะอธิบายในแง่ว่า ตัวอ่อนนั้นตายเพราะสิ้นกรรมได้หรือไม่

ตอบ ถ้ามองอย่างกว้างๆ การที่จะตายนั้นตายได้ตลอดทุกระยะ หมายความว่า ตั้งแต่ปฏิสนธิเป็นตัวมาแล้ว มันมีโอกาสที่จะตายได้เสมอ ไม่

เฉพาะแต่เมื่ออยู่ในครรภ์มารดา ถึงแม้คลอดออกมาแล้วจนแก่เฒ่า ก็ตายได้ตลอดเวลา ตัวอ่อนก็เป็นชั้นก่อนหน้าของเด็กอ่อน และอยู่ในระยะที่หน้าจะอ่อนแอทางด้านกายภาพ ดังนั้น จึงเป็นเรื่องธรรมดาที่ว่าจะมีการตายได้

แต่ข้อสำคัญก็คือว่า ปัจจัยส่วนไหนที่ทำให้เกิดการตาย เพราะว่าบางที่เขายังไม่สมควรตายก็ตาย เหมือนอย่างคนเราที่โตๆ แล้วนี้แหละ บางทีก็ตายเมื่อยังไม่ถึงเวลาที่สมควร ในกรณีอย่างนั้น ถือว่าตายเพราะกรรมเข้าไปตัดรอน ท่านเรียกว่า *อภาลมรณะ* แต่ถ้าตายเมื่อถึงเวลาอันควร อาจเป็นเพราะสิ้นบุญ หรือเพราะสิ้นอายุ ท่านเรียกว่า *กาลมรณะ*

ถาม การคุมกำเนิดในปัจจุบันมีหลายวิธี มีทั้งยากิน ยาฉีดแล้วยังมีการใช้ห่วงอนามัยใส่เข้าไปในโพรงมดลูกเพื่อเป็นกลไกทำให้ไม่เกิดการตั้งครรภ์ ไม่ให้ตัวอ่อนฝังตัว ถ้าเราคิดว่าตัวอ่อนนั้นไม่มีชีวิตแล้ว การที่แพทย์ชัตขวางไม่ให้ตัวอ่อนฝังตัวได้ จนตัวอ่อนต้องตายไป จะเป็นปาณาติบาตหรือไม่

ตอบ อันนี้ก็จะมีปัญหาได้เหมือนกัน เพราะว่าถ้ามีการประชุมขององค์ประกอบทั้งสามแล้ว ก็ถือว่าชีวิตมนุษย์เริ่มต้นแล้ว การชัตขวางไม่ให้ที่อาศัย ก็เป็นการไปพรากหรือทำลายปัจจัยฝ่ายอุตุนิยาม ทั้งที่ปัจจัยฝ่ายพินนิยาม และฝ่ายจิตตนิยามก็พร้อมแล้ว เมื่อไม่ยอมให้มีปัจจัยฝ่ายอุตุนิยามมาช่วย ก็เลยทำให้ชีวิตสืบต่อไม่ได้

ถ้าทำให้ชีวิตนั้นสืบต่อไปไม่ได้ด้วยเจตนา ก็ย่อมเป็นปาณาติบาต

ถาม เกี่ยวกับเรื่องกรรม จากพจนานุกรมของท่านอาจารย์กรรมคือการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาหรือความตั้งใจ ถ้าการกระทำนั้นไม่ประกอบด้วยเจตนาหรือตั้งใจ เช่น ขับรถไป หมาวิ่งตัดหน้ารถ รถชนหมาๆ สิ้นชีวิต หรือว่าขับรถไปมีดมาก มีคนข้ามถนน

หรือขี่จักรยานมาแล้วไม่เปิดไฟท้ายรถ เราชนเขาตาย ถ้าจิตของเรา ขณะนั้นนิ่งมาก คือไม่มีจิตเศร้าหมอง การกระทำนั้นถือว่าเป็นกรรม เมื่อไม่มีกรรมก็ไม่มีคนรับกรรม กรุณาอธิบาย

ตอบ กรรมก็มีความละเอียดเหมือนกัน เราต้องยอมรับก่อนว่า จิตของเรามีความละเอียดมาก ความละเอียดอ่อนนี้ บางครั้งแม้แต่ตัวเองก็ไม่รู้สึก เราพูดแบบกว้างๆ ก่อนว่า ในกรณีนั้นถือว่าไม่มีเจตนา ก็ไม่เป็นกรรมที่ชัดเจนนอกมา เหมือนกับเราเดินไปเดินมาทำธุระ ก็มีกรรเหยียบสัตว์ เล็กสัตว์น้อยตายไปบ้างโดยไม่ได้เจตนา

แต่ยังมีกรรมอีกชนิดหนึ่ง ท่านเรียกว่า *กตัตตากรรม* แปลว่า กรรม ลักว่าทำ คือความจริงมันมีเจตนาอยู่ แต่เจตนามันอ่อน ไม่ใช่เจตนาโดยตรง อย่างนั้น แต่เป็นเรื่องของจิตที่ยังมีความประมาทอยู่ ความประมาทนี้ท่านถือว่าเป็นเจตนาเหมือนกัน

ยกตัวอย่างง่ายๆ เราขุดบ่อน้ำบ่อหนึ่งไว้หลังบ้านของเรา ซึ่งเป็นสิทธิของเรา เป็นบ้านของเรา แต่บ่อน้ำนั้นเปิดโล่ง อาจจะมีคนมาตกตายได้ เรามีความรู้อยู่ เข้าใจอยู่ และเรานึกถึงอยู่ด้วยว่า เอเน! คนอาจจะมาตกตายได้ เราควรจะได้เอาอะไรมาป้องกัน ทำรั้วกัน หรืออย่างน้อยทำสัญญาณอะไรไว้ แต่เราก็เรื่อยเปื่อยไม่ได้ทำ แล้วเกิดมีคนมาตกตายจริงๆ อย่างนี้ถือว่าพันกรรมไหม อย่างนี้ถือว่าไม่ผิดศีล เพราะไม่มีเจตนาจะฆ่าเขา และก็ไม่มีกรรมชนิดเด่นชัด แต่ก็ยังไม่พันกรรมโดยสิ้นเชิง

แม้เจตนาที่จะฆ่านั้นไม่มี แต่มันมีเจตนาที่เรียกว่าความประมาทผสมอยู่ ที่ว่ารู้ที่อยู่ว่าสิ่งนี้อาจจะเกิดขึ้นได้แล้วก็ปล่อยไว้ละเลยไว้ (คล้ายกับเจตนาปล่อยให้ตาย หรือเจตนาเอื้อโอกาสให้มีการตาย) ตัวความประมาทนี้ จึงทำให้ยังไม่พันกรรม

แต่ในกรณีที่เราได้พยายามทำของเราอย่างดีเต็มที่แล้ว เท่าที่วิสัยแห่งสติปัญญาของเราจะทำได้ เราก็คงพูดได้ว่าไม่เป็นกรรม หรือกรรมนั้นแทบจะไม่มี หรือมีน้อยเหลือเกิน ฉะนั้น ให้เบาใจได้ คือไม่ต้องไปห่วงกังวล

ถ้าไปห่วงกังวลก็จะเป็นกรรมอีก เพราะคิดวุ่นด้วยความห่วงกังวลหวาดกลัว ทำให้จิตใจเศร้าหมอง เราก็คงสร้างกรรมด้วยการคิดปรุงแต่งจิตอีก

ที่พูดว่ากรรมนั้นแทบจะไม่มีหรือมีน้อยเหลือเกิน ทั้งที่เราพยายามทำของเราให้ดีแล้วนั้น ก็เพราะจิตนี้มีความละเอียดมากอย่างที่พูดมาแล้ว ความประมาทก็คือความขาดสติ ยิ่งจิตละเอียดมากมีสติไวพร้อมอยู่ ก็ยิ่งตัดความพลาดพลั้งจากความประมาทไปได้มากยิ่งขึ้น จนเมื่อมีสติพร้อมไวครองใจอยู่ตลอดเวลาเป็นปกติ จึงจะพ้นจากความประมาทได้จริง

ดังนั้น เมื่อพูดกันในระดับสมบูรณ์ คนทั่วไปซึ่งจิตยังมีความวุ่นอยู่มาก บ้างน้อยบ้าง สติยังพร่องต่างๆ กัน จึงยังมีช่องให้เกิดความพลาดพลั้งจากความประมาทหรือขาดสติ ไม่อย่างหยาบก็อย่างละเอียด และจึงพูดไว้ข้างต้นว่ากรรมแทบไม่มี หรือมีน้อยเหลือเกิน อาจจะไม่พ้นเป็นกรรมโดยสิ้นเชิง

เอาเป็นว่า ในกรณีอย่างนี้ เราต้องรู้ตระหนักในหลักความจริงไว้ว่า เอละ สำหรับตัวเราเอง เรามีความมั่นใจชัดเจนว่า เราตั้งใจดี ไม่ได้ตั้งใจร้าย ไม่ได้คิดร้าย แต่ในเมื่อเรายังมีสติไม่สมบูรณ์ทีเดียว ถ้าเราจะมี ความประมาทหลงเหลืออยู่บ้างในกรณีนั้น ก็เอามาใช้เป็นปัจจัยในการพัฒนาตนต่อไป

สำหรับเรื่องในระดับลึกลับละเอียดอย่างนี้ เราก็คงไม่มองข้ามเหมือนกัน ถ้าเราไปตัดปล่อยวางใจเสียว่าเราพ้นแล้ว ก็จะไม่เอาใจใส่ แล้วเราก็คงไม่พัฒนาตัวเองต่อไป

แต่ถ้าเราเผื่อใจไว้สำรวจมองดูว่าเราอาจจะยังมีความประมาทอยู่บ้าง

ในกรณีนั้นๆ เราอาจจะยังมีข้อบกพร่องตามประสาปุถุชน แล้วเราตั้งใจ
สำรวจระวังต่อไป ก็เกิดเจตนาที่เป็นกุศล พอเราตั้งใจเป็นกุศลว่าจะ
พยายามระมัดระวังไม่ประมาทฝึกฝนตนต่อไป ก็เกิดกุศลกรรม เป็นกรรมดี
ขึ้นมา เป็นทางของการพัฒนาต่อไป

รวมความในเรื่องนี้ว่า จุดสำคัญจะต้องวางใจให้ถูกต้อง เมื่อมอง
กว้างออกไป โลกมนุษย์ก็เป็นอย่างนี้ เป็นโลกแห่งกรรมดีและกรรมร้าย
คลุกเคล้ากันไป ถ้าเราตั้งใจทำความดี ไม่มีเจตนาทำกรรมชั่ว ไม่คิด
เบียดเบียนทำร้ายใครในระดับต่างๆ ไป ก็ควรพอใจไปขั้นหนึ่งแล้ว แต่ถ้าเรา
พอใจเสร็จไปเสียเลย เอาแค่นั้น ก็จะทำให้ไม่ได้ฝึกฝนพัฒนาตนเองต่อไป
(กลายเป็นความประมาทอย่างหนึ่ง)

ดังนั้น ในการที่เกิดเหตุการณ์อย่างนี้แล้ว การปฏิบัติที่ถูกต้อง คือ
อย่าไปมัวครุ่นคิดห่วงกังวลขุ่นมัวเศร้าหมองอยู่ไม่รู้จักจบ ก็จะกลายเป็น
อกุศลกรรมมากขึ้นด้วย แล้วก็เลยไม่ได้ทำกุศลด้วย

ทางที่ถูก เมื่อเป็นอย่างนี้แล้ว ต้องหันกลับมาตั้งใจทำกุศลให้เพิ่มจน
มากกว่าอกุศล อย่างน้อยก็เอาเหตุการณ์มาเป็นเครื่องเตือนตนให้ตั้งใจ
ระมัดระวังฝึกฝนตนและทำความดีอื่นๆ ต่อไป ให้กลายเป็นความคิดในทาง
กุศล เป็นกรรมดีซึ่งเป็นส่วนของการพัฒนาตนยิ่งขึ้นไป

ถ้าทำได้แบบนี้ กรรมดีหรือกุศลที่เกิดขึ้น ยังจะมากกว่าอกุศลกรรม
ที่มีเพียงเส้นฝอย และเราก็พัฒนายิ่งขึ้นไปด้วย

ถาม ในทางการแพทย์ เรื่องการทำแท้งนี่เป็นที่ยอมรับกัน
ถ้าทำเพื่อความปลอดภัยของมารดา คือมารดาตกอยู่ในอันตรายและ
พิจารณาแล้วเห็นว่าต้องทำแท้ง ก็เป็นที่ยอมรับกันสำหรับการทำแท้ง
นั้นว่าเป็นการทำลายชีวิตมนุษย์ แต่กฎเกณฑ์ของสังคมหรือกฎเกณฑ์

ทางจริยธรรมถือว่าควรทำ แต่ผู้ทำก็ต้องยอมรับผลของกรรมที่จะเกิดขึ้น เช่นเดียวกับทหารในการต่อสู้กับข้าศึกเพื่อป้องกันประเทศนั้น ก็ต้องมีการฆ่ากันทั้งที่ไม่มีเหตุผลเป็นการส่วนตัว ในกรณีอย่างนี้ในแง่ของศีลธรรมหรือจริยธรรมจะมีข้อคิดเห็นอย่างไร

ตอบ ในกรณีนี้ก็เหมือนกับเป็นทางเลือกว่า เมื่อจะต้องเสียทั้งสองอย่าง เอาอย่างนี้ก็เสีย เอาอย่างนั้นก็เสีย แล้วจะเลือกเอาเสียอย่างไร ตามหลักสามัญก็ต้องว่าเลือกเอาอย่างทีเสียน้อยกว่า เช่น ระหว่างแม่กับลูก ถ้าหากว่าเอาลูกไว้แม่ก็ตาย หรือถ้าเอาแม่ไว้ลูกก็ตาย นี่ก็เป็นเรื่องของทางเลือก

ในทางจริยธรรมก็มีคำสอนว่า เพื่อประโยชน์สุขที่มีคุณค่ายิ่งใหญ่กว่า ฟังสละประโยชน์สุขที่มีคุณค่าน้อยกว่า อะไรทำนองนี้ คือ หลักประโยชน์มากประโยชน์น้อย เป็นกรณีของทางเลือกที่ต้องตัดสินใจ

แต่ไม่ว่าในกรณีใดก็ตาม ต้องยอมรับความจริงของการเสียแม้แต่เล็กน้อยที่เกิดขึ้น การที่เรายอมรับความจริงจะทำให้มีความรับผิดชอบอยู่แล้ว จะทำด้วยความระมัดระวัง ไม่มั่งง่าย ไม่ปล่อยปละละเลย ไม่ทำแบบสบายใจ และจะทำให้มีการคิดเพียรพยายามหาทางปรับปรุงแก้ไข ทำให้ได้ผลดียิ่งขึ้น จนกระทั่งได้ทั้งสองอย่าง ไม่ต้องเลือกเอาอย่างหนึ่งเสียอย่างหนึ่ง นี่คือหนทางของการพัฒนามนุษย์ต่อไป

แต่ในทางตรงข้าม ถ้าเราไม่ถือว่าสิ่งนี้มีชีวิต หรือไม่เห็นว่าเรื่องนี้มี ความสำคัญ ก็จะคิดว่า เออ ทำไปเถอะ เราไม่ต้องรับผิดชอบ ไม่ต้องไปใส่ใจ ทำอย่างไรก็ได้ อันนี้ก็จะทำให้เกิดปัญหาที่ยิ่งขึ้น เป็นทางเลือกของมวลมนุษยชาติต่อไป

ฉะนั้น ท่านให้ยอมรับความจริงเสียก่อน ทีนี้เราก็มาตัดตัดสินใจในแง่ของการกระทำ แล้วก็ยอมรับผิดชอบต่อการกระทำของเราด้วย แต่เรามีเหตุผลในการทำอย่างดีที่สุดของเราแล้ว

เมื่อเราตัดสินใจด้วยความมีเหตุผลอย่างดีที่สุด เราก็จะมีความมุ่งมั่นใจของเรา พร้อมทั้งเพื่อก้าวใจไว้สำหรับการที่จะทำให้อดีดียิ่งขึ้นต่อไปอีก อย่างนี้จะมีความดีทั้งแก่ชีวิตของตน และเป็นผลดีแก่สังคม เป็นการก้าวหน้าในวิถีทางของการพัฒนามนุษย์

ชีวิตมนุษย์นั้น โดยส่วนมากทีเดียวเป็นเรื่องของการเลือกตัดสินใจว่าจะเอาทางเลือกไหน ในการที่เราเป็นอยู่นี้ เรื่องราวและสถานการณ์ต่างๆ ก็จะมาในลักษณะที่เป็นทางเลือกที่ต้องตัดสินใจ

สิ่งสำคัญก็คือ ขอให้มนุษย์มีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง และยอมรับความจริง เราจึงมีหลักเกณฑ์ว่า บาปมาก-บาปน้อย

ในการกระทำอย่างหนึ่งๆ แม้แต่เจตนาของคนก็ไม่เหมือนกันแล้ว คนที่มีเจตนาไม่โลเลใจ ก็บาปมากอยู่แล้ว เมื่อเขาไม่คิดพิจารณาเหตุผล ทำไปตามความสบายใจ ไม่มีใครรับผิดชอบ มันก็บาปมากขึ้น ถ้าทำด้วยความรู้สึกที่รับผิดชอบ ก็เป็นเจตนาที่ติงามอยู่ในตัว

หลักวินิจฉัยแม้แต่แค่สองอย่างนี้ก็ช่วยได้มากแล้ว คือ ลัทธินั้นมีคุณมากหรือมีโทษมาก หรือว่ามีคุณมากหรือมีคุณน้อย แล้วก็เจตนาเป็นอย่างไร เจตนาดีหรือเจตนาร้าย เจตนาแรงหรือเจตนาเบา นี่เป็นส่วนที่ช่วยตัดสินใจได้ นี่เป็นเรื่องของจริยธรรมในแง่การดำเนินชีวิตของมนุษย์ ที่ต้องตัดสินใจที่จะถือเอาทางเลือกใดทางเลือกหนึ่ง

เมื่อเรายอมรับความจริงแล้ว เราก็จึงมาถึงการวางกฎเกณฑ์กติกา

ของสังคมว่าจะเอาอย่างไร เพื่อให้ได้ผลทางจริยธรรมมากที่สุดเท่าที่เราจะทำได้ โดยยอมรับความจริงนั้น กติกานี้เราวางขึ้นโดยมีเหตุผลของเราอย่างนี้ว่าเรามองเห็นส่วนที่เป็นประโยชน์มากกว่าเป็นโทษอย่างไรบ้าง

กติกาสังคมแบบนี้ พอเรามีความจริงเป็นฐาน และวางไว้เพื่อค้ำชูจริยธรรมให้ได้ผลดีที่สุด แล้วเราก็ยึดกันได้ในขั้นหนึ่ง โดยเผื่อใจไว้สำหรับการพัฒนามนุษย์ต่อไป เพราะมนุษย์รุ่นหลังต่อไปอาจจะมึสติปัญญาและได้รับประสบการณ์ที่ถ่ายทอดต่อกันไปนั้นจนสูงงอมมากขึ้นมา อาจจะมองเห็นเหตุผลและทางออกได้ดีกว่าเรา เราจะได้เปลี่ยนแปลงปรับปรุงกฎเกณฑ์นั้นต่อไป

กติกาสังคมนี้มันเปลี่ยนแปลงไปได้ แต่อย่างที่ว่าแล้ว ต้องตั้งอยู่บนฐานของการยอมรับความจริง และทำด้วยความรับผิดชอบจริงๆ เพื่อผลที่ดีที่สุดเ็นทางจริยธรรม ทำด้วยความไม่ประมาท ไม่ทำไปแบบเอาง่ายๆ ลากเข้าหาตัว สะดวกตัวเข้าว่า

ขออย่าว่า กฎเกณฑ์กติกาสังคมไม่ใช่*จริยธรรม* แต่มันเป็น*บัญญัติธรรม* เรามักติดกับความคิดของตะวันตกจนแยกสองอย่างนี้ไม่ออก

กติกาสังคมหรือบัญญัติธรรมนั้นสังคมวางกันขึ้น เพื่อให้ได้ผลดีทางจริยธรรมหรือเพื่อให้มนุษย์เข้าถึงจริยธรรมได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ทำให้เกิดความดีงามแก่ชีวิตและสังคมให้มากที่สุด และกฎกติกาสังคมหรือบัญญัติธรรมนั้นๆ ก็ทำให้เข้าถึงหรือเข้าใจจริยธรรมได้มากบ้างน้อยบ้าง และเป็นเรื่องที่เราจะพิจารณาปรับปรุงพัฒนากันต่อไป เพื่อเข้าสู่จุดหมาย คือ ให้จริยธรรมมีอยู่และสืบต่อไปในสังคมมนุษย์

ถาม การทำแท้ง อาจตัดสินใจทำด้วยเหตุผลต่างๆ บางทีก็

ไม่ใช่ทำเพื่อแม่ แต่เห็นว่าในรายนั้น ถ้าเด็กเกิดมาจะพิการ หลายท่านก็เห็นว่าควรทำแท้งเสีย เป็นการช่วยเด็กไม่ให้อาศัยชีวิตที่ทนทุกข์ทรมานกรณีอย่างนี้ บางทีตัดสินใจยาก จะมีหลักในการพิจารณาอย่างไร?

ตอบ เรื่องนี้ คงไม่มีคำตอบที่เด็ดขาดลงไปแฉ่เดียว ตอนแรกเรายอมรับความจริงก่อนแล้วว่า การกระทำนี้เป็นปาณาติบาต แต่การตัดสินใจในแต่ละกรณีอาจจะเป็นเรื่องที่ซับซ้อนและคาดหมายผลยากมาก จึงเป็นเรื่องที่ยากจริงๆ อย่างไรก็ตาม ตอนแรกนั้นก็คงพูดเป็นแนวทางได้ว่า เรื่องนี้จะต้องมองให้กว้าง มองให้ไกล และมองหลายแง่หลายมุม

ที่จะพูดต่อไปนี้ คงเป็นเพียงแง่คิดสำหรับประกอบการตัดสินใจเท่านั้น ไม่ใช่เป็นการตัดสินใจโดยตรง เวลาเราพิจารณาที่จะตัดสินใจเรื่องอย่างนี้ เรามักให้เหตุผลที่แสดงว่าเรามีความปรารถนาดี ทั้งต่อตัวเด็กและแก่สังคม เช่น เราจะพูดว่า เราตัดสินใจทำลายเด็กเสีย

๑. เพื่อประโยชน์แก่ตัวเด็กเอง จะไม่ต้องมีชีวิตที่ทนทุกข์ทรมานไปอีกยาวนาน

๒. เพื่อประโยชน์แก่สังคม เด็กจะได้ไม่ต้องเป็นภาระแก่สังคมที่จะต้องคอยโอบอุ้ม หรือเป็นเครื่องถ่วงสังคม

เหตุผลนี้ มองดูก็เป็นความจริงที่เห็นได้ชัดเจน แต่ถึงอย่างนั้น มันก็เป็น การมองด้านเดียว จากแง่มุมของเรา โดยเอาตัวเราเป็นเกณฑ์วัด

ที่นี้ลองมองในแง่มุมอื่น เพื่อเป็นแง่คิดอีกด้านหนึ่ง ที่จะช่วยยั้งการมองที่รอบครอบทุกด้าน หรือหลายด้านมากขึ้น

มองในแง่ของเด็ก หรือตัวผู้ถูกกระทำ มีหลักธรรมดว่า สัตว์ทุกตน รักชีวิต และรักสุขเกลียดทุกข์ ถ้าเป็นไปได้ ทุกคนอยากมีชีวิตที่สมบูรณ์ มี

ร่างกายที่สมประกอบ แต่เมื่อไม่ได้เช่นนั้น แม้จะเป็นคนพิกลพิการ จะโดยกำเนิด หรือด้วยเหตุบางอย่างหลังจากเกิดแล้วก็ตาม จะเห็นว่าคนตาบอด หูหนวก มือเท้ากุด ขาลีบอย่างไรก็ตาม ก็ล้วนอยากมีชีวิตอยู่กันทั้งนั้น น้อยนักที่อยากตาย

คนที่อยากตาย โดยมากเกิดจากปัญหาจิตใจมากกว่า ดังจะเห็นว่าคนที่คิดฆ่าตัวตายส่วนมาก เป็นคนที่มีร่างกายครบถ้วนเป็นปกติ แต่จิตใจตกอยู่ในสภาพวิปริตแปรปรวนผิดหวัง เห็นชีวิตไม่มีความหมาย คนที่พิการทางกายยังคิดหวังอยากมีชีวิตอยู่ แต่คนที่ร่างกายดีจำนวนไม่น้อยกลับมีจิตใจพิการ ลึนหวังและอยากตาย

ที่นี่ *มองในแง่สังคม* บ้าง เรามักคิดเพียงว่า คนที่ร่างกายพิกลพิการ จะช่วยตัวเองไม่ได้ หรือทำอะไรได้น้อย เป็นภาระแก่คนอื่น เป็นเครื่องถ่วงสังคม เช่นเงินทองที่จะเอาไปใช้พัฒนาประเทศก็ต้องเอามาใช้ดูแลคนเหล่านี้

แต่ความจริงก็ปรากฏให้เห็นว่า คนพิการมีศักยภาพที่พัฒนาให้กลายเป็นผู้สามารถสร้างสรรค์ได้

ในสังคมที่ฉลาด รู้จักให้โอกาสและสนับสนุน ก็ปรากฏว่า คนพิการสามารถฝึกฝนพัฒนาตนให้ช่วยตัวเองได้ และทำอะไรๆ ที่เป็นประโยชน์แก่สังคมได้ โดยเฉพาะคนที่พิการด้านหนึ่ง อาจจะมีศักยภาพที่พัฒนาได้ดีพิเศษอีกด้านหนึ่ง ซึ่งทำให้คนพิการที่รู้จักฝึกฝนพัฒนาตนเอง สามารถทำอะไรบางอย่างได้เก่งกว่าคนปกติทั่วไป

บางทีถ้าสังคมรู้จักสนับสนุน อาจฝึกกลุ่มคนพิการให้ทำงานพิเศษบางอย่างแก่สังคม ที่คนปกติทำไม่ค่อยได้ เป็นกลุ่มผู้ชำนาญพิเศษด้านหนึ่ง

ที่น่าสังเกตยิ่งกว่านั้น คือ คนพิการไม่สมประกอบ อาจจะเป็นภาระ

ถ่วงสังคมบ้าง แต่โดยทั่วไปจะไม่เป็นภัยอันตรายต่อสังคม

ในทางตรงข้าม คนที่ร่างกายครบถ้วนสมบูรณ์แข็งแรงดีนี้แหละ จำนวนมาก เป็นคนพิการทางจิตใจ และคนพิการทางจิตเหล่านี้แหละ ที่ก่อปัญหาเป็นภัยอันตราย ทำความเดือดร้อนและความเสื่อมแก่สังคมเป็นอย่างมาก ยิ่ง

สังคมน่าจะให้ความสนใจแก่ปัญหาคนพิการทางจิตใจนี้ให้มาก เพราะมีจำนวนมาก และเป็นภัยอย่างยิ่ง สังคมที่พินาศไปแล้ว และจะพินาศต่อไป ไม่ใช่เป็นเพราะคนพิการทางกาย แต่เป็นเพราะคนที่พิการทางจิต

บางทีบางคนก็รู้สึกเกะกะขวางหูขวางตาหรือไม่สบายตา เมื่อเห็นคนร่างกายไม่สมประกอบ และไม่เอายกให้สังคมมีภาพที่ไม่น่าดูอย่างนั้น เราอยากให้สังคมมีแต่คนที่ร่างกายครบถ้วนสมบูรณ์แข็งแรง แล้วก็เลยเห็นด้วยกับการปฏิบัติของสังคมบางถิ่นในอดีต ถ้ามีคนร่างกายไม่ปกติ ก็เก็บเอาไปกำจัดให้หมด อาตมาเมื่อเป็นเด็กก็เคยนึกชอบใจวิธีการแบบนี้

แต่แล้วเราก็นึกไกลต่อไปอีกว่า คนแก่คนเฒ่า ก็ไม่สมประกอบและไม่น่าดู เพราะฉะนั้น ก็ควรจะเก็บเอาคนแก่คนเฒ่าไปเป็นปุ๋ยเสียให้หมดด้วย เสร็จแล้วก็นึกไกลต่อไปอีกว่า คนที่รูปร่างไม่สวยไม่งาม หน้าตาขี้เหร่ก็น่าจะเก็บเอาไปให้หมดเช่นเดียวกัน สังคมจะได้มีแต่ภาพที่สวยงาม

จากนั้นก็จึ้นนึกไกลต่อไปอีกว่า ควรจะต้องคัดเอาไว้เฉพาะคนที่สมบูรณ์แข็งแรงสวยงามถึงมาตรฐานที่ตั้งไว้เท่านั้น ความคิดนี้ก็เลยไม่สิ้นสุด และสังคมก็คงย่อยยับไปเสียก่อน

(เวลานี้ มีวิชาพันธุวิศวกรรม หรือ genetic engineering ผู้เชี่ยวชาญเรื่องนี้บางคนบางกลุ่มก็คิดจะสร้างมนุษย์พันธุ์พิเศษชนิด

superman ขึ้นมา ต่อไปข้างหน้า พวกซูเปอร์แมนก็คงต้องจัดการเก็บมนุษย์ธรรมดาให้หมด และหลังจากนั้น ก็คงจะมีการแยกกันอีก เป็นซูเปอร์แมนเกรด ๑ ซูเปอร์แมนเกรด ๒ ฯลฯ แล้วก็คงต้องจัดการเก็บกันต่อไปเรื่อยๆ)

ที่นี่ มองอีกด้านหนึ่ง ต่อไปวิทยาการต่างๆ เจริญก้าวหน้าต่อไปอีกวงการแพทย์คงจะทำอะไรได้อีกมากมาย ที่ยังทำไม่ได้ในปัจจุบัน และวิทยาการสมัยนี้ก็เจริญเร็วมากด้วย บางทีก็ยังไม่ช้า การแพทย์ก็อาจจะช่วยแก้ไขบำบัดความพิกลพิการที่เกิดขึ้นจากกำเนิดที่บกพร่องเหล่านี้ได้ดีขึ้น แต่อันนี้เป็นเพียงข้อที่น่าจะคำนึงถึงในเวลาตัดสินใจ ไม่ถึงกับเป็นเหตุผล

ที่ว่ามานี้ ไม่ใช่จะให้ถือเป็นหลัก แต่เป็นเพียงการเสนอตัวอย่างแง่มุมอย่างอื่นที่อาจจะคิดไปได้ เพื่อให้การมองปัญหาและการแก้ปัญหามีลักษณะกว้างไกลและครอบคลุมยิ่งขึ้น เพราะเรื่องราวต่างๆ ที่เราประสบนั้น ถ้ามองแง่ลบ ก็เห็นด้านลบมากขึ้นๆ ถ้ามองแง่บวก ก็เห็นด้านบวกเพิ่มขึ้นๆ จึงควรมองให้ครบทั้งลบและบวก

ข้อสำคัญที่ขอย้ำก็คือ การตัดสินใจและการปฏิบัติในเรื่องนี้ ไม่ควรให้มีลักษณะที่เป็นการปิดทางการพัฒนาตนของบุคคล และการพัฒนาสังคมของมนุษย์ เช่นเมื่อต้องตัดสินใจทำอะไรอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็ควรมีการยอมรับขีดจำกัดแห่งความสามารถของตนหรือของสังคมในขณะนั้นด้วย ว่าเท่าที่ฉันรู้ได้ ทำได้ ขณะนี้ ภายในสภาพสังคมที่จะเอื้ออำนวยได้นี้ เราจำเป็นต้องทำได้อย่างดีที่สุดเท่านี้ และเราจะศึกษาหาทางที่จะทำให้ดียิ่งขึ้นต่อไปอีก

อย่าตั้งความรู้สึกรับรองหรือบอกแก่ผู้อื่นว่าอันนั้นเป็นการตัดสินใจและการปฏิบัติที่ถูกต้องสมบูรณ์แล้ว

ถาม คำว่า soul ภาษาไทยใช้คำว่าวิญญาณ จะเป็นอันเดียวกับปฐมวิญญาณหรือไม่

ตอบ ในวงการพระพุทธศาสนา เราหลีกเลี่ยงไม่ยอมใช้คำว่า soul เพราะว่า soul นี้มีลักษณะอย่างที่เขาใช้สำหรับ “อาตมัน” เป็นวิญญาณในความหมายที่คลาดเคลื่อนหรือเพี้ยนไปแล้ว ซึ่งไม่ใช่ความหมายในภาษาบาลี

ในวงการศาสนาที่ใช้ภาษาอังกฤษ ไม่มีใครแปลวิญญาณว่า soul เขาใช้เพียง consciousness พจนานุกรมบาลี-อังกฤษ หรืออังกฤษ-บาลีทั้งหลาย ใช้ soul เป็นคำแปลของอัตตา หรืออาตมัน และแปลอัตตา หรืออาตมันว่า soul ทั้งหมด ไม่มีใครใช้คำนี้กับวิญญาณ

หลักพุทธศาสนาถือว่าจิตนี้เกิดดับตลอดเวลา เป็นกระแส ไม่ใช่เป็นตัวยืนที่ตายตัว ถ้าหากเป็น soul ก็จะเป็นสิ่งที่เที่ยงแท้ถาวรคงอยู่ยั่งยืนตลอดไป เป็นอมตะนิรันดร์ เพราะฉะนั้นก็จึงใช้กันไม่ได้

เหมือนคำว่า “เกิดใหม่” ในภาษาอังกฤษ สำหรับพวกฮินดู ที่ถือว่ามี soul เขาใช้คำว่า reincarnation แต่ในทางพุทธศาสนาคำนี้ถือว่ามีไม่ได้ เราใช้คำว่า rebirth และถือว่าการเกิดใหม่เป็นปรากฏการณ์ในกระแสของการเกิดดับตลอดเวลา

ถาม ถ้านำเอาเชื้อของบิดา และไข่ของมารดาไปใส่ในมดลูกของผู้หญิงอื่น ใครเป็นแม่กันแน่ เหมือนเด็กในหลอดแก้ว

ตอบ อันนี้ก็ชัดอยู่แล้ว คือตัวมารดาอยู่ที่ไข่ เป็นเจ้าของไข่ ตัวบิดาอยู่ที่สเปิร์ม เป็นเจ้าของเชื้อ ก็ชัดอยู่แล้ว เป็นฝ่ายพีชานิยาม

คนอื่นเป็นเพียงที่อาศัย เป็นฝ่ายอุตุนิยามเท่านั้นเอง แม่ที่ให้อาศัยนั้น เป็นฝ่ายอุตุนิยาม

อันนี้เราดูจากเรื่องนิยามได้ชัด ดูว่าเป็นฝ่ายอนุานิยาม พีชนิยาม จิตต-
นิยาม หรือกรรมนิยาม กรณีนี้ก็เหมือนเอาลูกไปฝากเขาเลี้ยง คนนั้นก็เป็น
แม่ แต่เป็นแม่เลี้ยง แม่จริงก็คือเจ้าของไข่

ถาม การทำแท้งในวัยศึกษา คือตั้งครรภ์ในขณะที่ยังไม่
พร้อมที่จะมีบุตร มีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาต่อจนจบ จึงตัดสินใจที่
จะทำแท้ง จะบาปมากไหม

ตอบ อันนี้ก็ตรงตามที่ถูกพูดไปแล้ว คือตัวความจริงนั้นเราต้อง
ยอมรับก่อน และต้องรับผิดชอบการกระทำของเรา อันนี้จะเป็นความกล้า
หาญทางจริยธรรม และทำให้มีการพัฒนาตัวเองต่อไปด้วย ถ้าเราไม่ยอมรับ
ความจริงก่อนแล้ว เราไม่มีความเข้มแข็ง เราจะมียะไรหลอกใจตัวเองอยู่
เรื่อยไป

วิธีปฏิบัติ ก็เอาหลักที่ถูกข้างต้นมาใช้ คือตอนแรกต้องยอมรับความ
จริงก่อน จากนั้นในแง่การตัดสินใจ ก็ดูว่าตัวเองทำหรือไม่ทำด้วยเหตุผล
อะไร และรับผิดชอบต่อการกระทำนั้น ถ้าจะพูดว่าบาป ก็บาปอยู่แล้ว แต่ใน
แง่ของเหตุผลเกี่ยวกับส่วนดีหรือคุณประโยชน์มีไหม คู่มีกันไหม และไม่ใช่มอง
ในแง่ประโยชน์ของตัวเองเท่านั้น ต้องมองประโยชน์ของชีวิตอื่นและ
ของสังคมทั้งระยะสั้นระยะยาวด้วย

ได้พูดแล้วว่าเป็นทางเลือกที่เสียทั้งสองอย่าง จะทำได้ก็แค่ว่า
ทางเลือกไหนจะมีคุณหรือโทษมากกว่ากัน ตอนนั้นก็ถือว่าทำลายชีวิตมนุษย์
ไปแล้ว เหมือนทหารที่ไปรบ แต่ในกรณีนี้เราจะมีฐานะเป็นอย่างไรเหมือน
หรือไม่ เราก็ต้องพิจารณาดู

เรื่องบาปนั้นก็ต้องบาปแล้ว เหมือนอย่างทหาร เมื่อไปรบ ไปทำลาย
ชีวิตข้าศึกคนหนึ่ง มันก็บาป เพราะทำลายชีวิตมนุษย์ แต่เมื่อเรามีเหตุผลใน

การกระทำนั้น ก็พูดได้ว่าบาปน้อยหน้อย เช่น เราไม่ได้มีความเคียดแค้นจงใจที่จะไปทำลายชีวิตเขา แต่เราทำไปตามหน้าที่ ทำด้วยเหตุผลเพื่อประโยชน์ของประเทศชาติ เป็นต้น แต่บาปก็มีอยู่ส่วนหนึ่ง ซึ่งการรับผลก็มีในส่วนนั้น เช่นเดียวกับในด้นดี ก็มีผลของมันไป

เหมือนอย่างสมัยก่อน พระเจ้าแผ่นดินปกครองประเทศก็มีการสั่งฆ่าคนที่ทำผิด ทำโทษ เมื่อตัวเองระริงอำนาจ ว่าฉันมีอำนาจยิ่งใหญ่จะสั่งฆ่าใครก็ได้ อาจจะไปมีจิตโกรธ หรือมีจิตที่ตามใจตัวเองนิดเดียวก็ฆ่าคนได้ นี่ก็เหมือนกัน ถ้าคนเรามีอำนาจขึ้นมา ไม่มีเครื่องยับยั้ง มันจะเปลืองตัวตามใจตัวได้โดยง่าย จึงต้องให้ทำด้วยความเป็นธรรมโดยใจมีธรรม

สำหรับแม่กับลูกในท้อง แม่ก็มีอำนาจเหนือกว่า จะจัดการอย่างไรเด็กก็ไม่มีความรู้ แต่มันเป็นการรังแกกันหรือเปล่า เพราะฉะนั้น จริยธรรมในแง่ยอมรับความจริงแล้วมีความรับผิดชอบต่อการกระทำนั้น ก็จะช่วยให้ทำด้วยความรอบคอบ ไม่ทำเอาง่ายๆ ตามใจชอบ

กษัตริย์บางองค์ในสมัยโบราณ อาจจะไปสั่งฆ่าคนโดยแทบไม่รู้สึกละเลย หันไปเจอคนที่ไม่ชอบหน้าก็สั่งให้เอาตัวไปฆ่าเสียแล้ว แทบจะไม่รู้สึกละอะไร แต่มันจะสะสมไว้ สะสมไว้ในจิตตลอดเวลา

ขออย่าว่า ฟังปฏิบัติกับใจตนเองให้ตรงและให้ชัด คือเมื่อทำบาปแล้ว ก็ยอมรับกับตนเองว่าบาป ส่วนด้านเหตุผลในการตัดสินใจก็ให้ชัดกับใจ เช่นเดียวกัน ต่อจากนั้น อย่าเอาใจมาหมกมุ่นกับความคิดขุ่นมัวเศร้าหมอง หลงระเหี่ยให้เป็นบาปกรรมมากขึ้นไปอีก

แต่ควรจะทำบาปนั้นมาเป็นฐานของการพลิกกลับที่จะตั้งใจทำความดียิ่งๆ ขึ้นไป แล้วเราก็จะได้กรรมใหม่ที่ดีเข้ามามากยิ่งขึ้นๆ และเป็นการพัฒนาตนต่อไปด้วย จะได้เป็นเหมือนคำพระที่ตรัสไว้ว่า

ผู้ใดทำบาปแล้ว ปีตรายการบาปนั้นเสียด้วยความดี ผู้นั้นจะช่วยทำโลกให้สว่าง เหมือนดวงจันทร์ที่ผ่านพ้นจากเมฆหมอก^๑

หรือว่า

ผู้ใดเคยประมาทมาก่อน แต่กลับตัวได้ ไม่ประมาทต่อมา ผู้นั้นจะช่วยทำโลกให้สว่าง เหมือนดวงจันทร์ที่ผ่านพ้นจากเมฆหมอก^๒

ถาม คนที่มีหิริโหดตัปปะสูง ทำผิดนิดหน่อย ก็มีความรู้สึกละอาย และระลึกถึงอยู่เสมอ ส่วนคนที่สองเป็นคนที่ไม่มืหิริ ทำผิดเท่ากับคนแรก แต่ไม่รู้สึกอะไรเลย คนที่หนึ่งเวลาจะตายก็นึกถึงความผิดที่ทำเอาไว้ก็จะไปสู่ทุกคติ ส่วนคนที่สองไม่นึกถึงเลย สิ้นหมดเวลาตายแล้วก็น่าจะไปสู่สุคติภูมิ

ตอบ อันนี้ต้องมองด้วยอุปมา เป็นข้อเปรียบเทียบ คือว่า ผ้าที่ดำมากแล้ว เติมอะไรเข้าไป ไปโดนอะไรเข้าอีก ก็มองไม่เห็น หรือน้ำที่เป็นโคลนแล้วมีอะไรใส่ลงไปอีก สีเขียวสีแดงใส่ลงไปก็เฉย แต่น้ำที่ใส่นั้นตรงกันข้าม ใส่สีแดงลงไปนิดเดียวก็เห็น เหมือนผ้าหรือกระดาษสีขาว มีอะไรเบื้อนนิดหน่อยก็มองเห็นชัด

จิตของมนุษย์ก็ทำนองเดียวกัน จิตที่มีดีมีขนาดน้ำโคลน น้ำครำ หรือเหมือนผ้าดำสกปรก มันเป็นสภาพจิตที่หยาบและมีติดำของมันอยู่แล้ว เมื่อทำอะไรที่เป็นบาปมีติดำน้อยกว่านั้นหรือเหมือนอย่างนั้น ก็ยอมไม่แปลก

^๑ พุ.ธ.๒๕/๒๓/๓๘; พุ.วิ.๒๖/๓๙๒/๓๘๘

^๒ พุ.ธ.๒๕/๒๓/๓๘; พุ.วิ.๒๖/๓๙๒/๓๘๘

ไม่รู้สึก แต่การที่จะไปเกิดที่ไหนนั้นก็ไปตามภูมิจิต หรือระดับจิต

จิตที่มีติดค้างอย่างนั้น ก็ยอมไม่ไปสู่สุคติภูมิ มันเป็นอย่างนั้น มัน
เป็นไปเองตามธรรมดาของมัน

ส่วนคนที่จิตใสสะอาด พอมีอะไรผิดแปลกนิดหน่อย ก็เกิดความรู้สึก
เศร้าหมองใจขึ้นมา มองเห็นเด่นชัด อันนั้นก็ เป็นข้อดีที่แสดงว่ามีจิตใจ
ประณีต แต่ก็ต้องมีวิธีปฏิบัติเพื่อไม่ให้ไปตกต่ำเพราะความเศร้าหมองนั้น

เรื่องนี้ขอให้พิจารณาในแง่การพัฒนาตน เพราะการปฏิบัติธรรมใน
ความหมายหนึ่ง ก็คือการพัฒนามนุษย์นั่นเอง คนเราที่ต้องการเข้าถึง
ประโยชน์ของชีวิตที่สูงขึ้นไป หรือจะทำอะไรที่สูงขึ้นไปในทางคุณค่าของชีวิต
ก็จะต้องพัฒนาจิตของตนขึ้นไปให้ถึงระดับนั้นด้วย ถ้าจะเข้าถึงประโยชน์
และคุณค่าของชีวิตอย่างสูง จิตก็ต้องประณีตมากขึ้น

ที่นี่ ในตอนแรก เมื่อเขาอยู่กับชีวิตในระดับสัญญาตาณ จิตของเขา
จะหยาบจะมีได้อย่างไร เขาก็ไม่รู้สึก แต่คนเราไม่ใช่จะอยู่อย่างนั้นตลอดไป
วันหนึ่งเขาจะต้องการคุณค่าของชีวิตจิตใจที่สูงที่ประณีตขึ้นไป แล้วความ
ประณีตหรือใสสะอาดของจิตใจก็จะมี ความหมายขึ้นมาทันที พร้อมกับที่สิ่ง
ที่ทำให้จิตหยาบมีติดค้างก็ส่งผลในทางลบขึ้นมาทันทีเช่นเดียวกัน

เพราะฉะนั้น คนที่มีจิตมีติดค้างอยู่แล้ว เขาจะไม่รู้สึกต่อสิ่งสกปรกที่เติม
เข้ามา จนกว่าเขาจะพัฒนาจิตให้สูงขึ้น คือ เมื่อจิตของเขาต้องการอะไรที่จะ
เป็นประโยชน์สูงกว่านั้นแล้ว เขาก็จะต้องมีระดับจิตที่พัฒนาขึ้นไปรับกันให้
พอดี

ที่นี่ ในตอนที่ยังไม่ได้พัฒนาตัวเอง เขายังไม่เห็นและไม่ได้นึกถึงเรื่อง
นี้ แต่พอเขาจะพัฒนาจิตบิ๊ป ก็เกิดปัญหาทันที อะไรๆ ที่สะสมไว้ก็ไหล

ขึ้นมาก่อนว่าเป็นอุปสรรคแก่ตัวเอง

ท่านผู้รู้อุปมาไว้ว่าอย่างนี้ เหมือนอย่างในเรื่องความสกปรก เช่นพื้นห้องประชุมที่เราเดินกันอยู่นี้ แคะเราก็ดูสะอาดแล้วใช่ไหม

ต่อมาเราเกิดต้องการให้เป็นโต๊ะทำงาน ความสะอาดแค่อ่างพื้นห้องสำหรับเดินนี่ก็ไม่พอเสียแล้ว ต้องให้สะอาดขึ้นไปอีกชั้นหนึ่งจึงใช้งานได้

ทีนี้ ถ้าเป็นแวนตาละ ความสะอาดแค่อ่างโต๊ะทำงานก็ไม่พอเสียแล้ว แวนตาต้องสะอาดกว่าโต๊ะทำงานขึ้นไปอีก จึงจะใช้งานได้

จิตของเราก็เหมือนกัน เมื่อจะใช้งานที่ประณีต เช่นในการบรรลุลุทธิธรรมที่สูงขึ้นไป หรือเมื่อต้องการบรรลุลุทธิที่ประณีตยิ่งขึ้นไป ในตอนแรก ยังไม่ได้เริ่มต้องการ ยังไม่เริ่มจะเอา ก็ยังไม่รู้ตัว คนที่มีดมัวอย่างนั้นไม่รู้สึกละเลย มันหนักหนาจนกระทั่งไม่รู้สึกละก็เฉยๆ แต่พอจะเอาขึ้นมา จะต้องพัฒนาจิตให้มีระดับสูงขึ้น ก็เจอปัญหา เจ้าพวกนี้กว้นแล้ว จะพัฒนาไปก็ไม่ได้ มันตันหมด แส่นจะยาก มันต้องอาศัยจิตที่ประณีตกว่านั้น

เหมือนกับน้ำที่ต้องการให้เห็นอะไรๆ ชัดเจน ก็ต้องใช้น้ำที่ใสพอ ตอนแรกเรายังไม่รู้ตัว ก็เฉยๆไม่รู้สึกละ ไม่เห็นคุณโทษของมัน แต่พอจะพัฒนาขึ้นไปก็เห็นชัด เอาไปใช้ประโยชน์ที่ต้องการใหม่ไม่ได้ ถึงเวลาที่ต้องการจะพัฒนาก็เกิดตัวกว้นขึ้นมา เพราะสิ่งสมในจิตที่หมักหมมไว้มาก ลิ่งเหล่านั่นกลายเป็นอุปสรรคกันตัวเอง

ในทางกลับกัน คนที่มีหิริโอตตบปะมาก หรือมีฉันทะ ใฝ่ดีมาก อยากให้ชีวิตของตนดิงามบริสุทธิ เมื่อไปทำอะไรผิดนิดๆ หน่อยๆ ก็มองเห็นเด่นชัด แล้วก็เกิดความรู้สึกขุ่นมัวเศร้าหมอง แล้วก็เอามาคิดปรุงแต่งทำให้เกิดความทุกข์มาก

ในแง่นี้ก็ต้องก้าวหน้าต่อไปอีกขั้นหนึ่ง คือมีหลักว่า อกุศลเป็นปัจจัยให้เกิดกุศล หรือกุศลเป็นปัจจัยให้เกิดอกุศลได้ ดังนั้น เมื่อเราทำความดี ถ้าทำใจวางใจไม่ถูกต้อง ก็จะทำให้เกิดทุกข์ได้เหมือนกัน เราจึงต้องทำใจปรับใจให้ถูก ด้วยโยนิโสมนสิการ

วิธีปฏิบัติ วางใจให้ถูกต้อง ก็คือ ถ้าเกิดความผิดพลาดไปแล้ว ก็ตั้งใจว่า เอละนั้นเป็นความผิด ต่อไปนี้เราจะสำรวมระวัง แล้วเอามันเป็นบทเรียนและเป็นฐานของการที่จะพัฒนาตัวต่อไป แล้วก็จะได้ทั้งปัญญา และได้แรงส่งที่มีพลังในการทำความดีเพิ่มขึ้น

อย่ามัวคิดหมกมุ่นซุ่มซ่อนให้ไม่สบายใจ เพราะการคิดอย่างนั้นก็เป็นอกุศลกรรมด้วย ไม่ถูกต้อง ให้คิดว่า เรานี้ โดยเจตนาที่แท้ ก็เผลอตั้งใจทำความดี แต่ด้วยความประมาท จึงพลาดไป ทำความผิดไปแล้ว ยอมรับเสีย แล้วตั้งใจให้ถูก อย่าไปซุ่มมัวเศร้าหมองอีก ตั้งใจว่าเราจะไม่ทำมันอีก พัฒนาตัวต่อไป อกุศลกรรมที่ทำการจะไม่สั่งสมมาก แล้วยังได้พลังในการทำกุศลต่อไปด้วย เข้าหลักพุทธภาษิตที่ยกมาให้ฟังในคำตอบก่อนนี้

ถาม เรื่อง *กรรมนิमित* และ *คตินิमित* เมื่อคนใกล้ตายทุกคนจะมีคตินิमितหรือไม่ และเมื่อจิตจืดแล้วจะปฏิสนธิตามคตินิमितเสมอไปหรือไม่ มีผลทันทีหรือไม่ เพราะอะไร

ตอบ จิตนี้จะสืบท่อเกิดดับๆ ตลอดเวลา แม้ในเวลาที่เรายังมีชีวิตอยู่ แล้วท่านก็มองเรื่องการไปเกิด เหมือนกับตอนที่ม่ีชีวิตอยู่ เป็นแต่ว่ามันมีการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ โดยเฉพาะในส่วนที่เป็นรูปธรรม ส่วนในแง่ของนามธรรมแล้วเหมือนกัน คือ เกิดดับสืบท่อไปตลอดเวลา

เพราะฉะนั้น เรื่องของปฏิสนธิจิตและจุติจิตก็เป็นเพียงขณะหนึ่งๆ ตามธรรมดา เพียงแต่จิตเกิดดับสืบท่อไปถึงจังหวะสำคัญซึ่งมีเหตุการณ์ที่

แรง ทำให้จิตมีอาการแสดงตัวแรงขึ้นมา และมีกรรมนิมิต กับคตินิมิต คล้ายๆ ว่าจิตมาถึงจุดวิกฤต

ธรรมดาในจิตของเรานั้น สิ่งที่สั่งสมเหล่านี้มันมีอยู่แล้ว แต่ไม่มีภาวะวิกฤตที่จะทำให้ปรากฏ พอถึงจุดวิกฤตนี้ ภาพที่เรียกว่ากรรมนิมิต ก็ปรากฏขึ้นมา

หมายความว่า สิ่งที่เราทำไว้ทั้งหมดไม่ได้หายไปไหน เมื่อถึงจุดวิกฤตก็กลายเป็นภาพสะท้อนจากอดีตขึ้นมา เสร็จแล้วจิตก็โยงจากภาพสะท้อนนั้นปรุงแต่งเป็นภาพสัญลักษณ์ที่สื่อถึงอนาคต เรียกว่าคตินิมิต คือภาพตัวแทนของสภาพที่จะไปเกิดข้างหน้า ซึ่งก็เป็นอีกขณะจิตหนึ่งเท่านั้นเอง คล้ายเป็นตัวบอกทิศทาง หรือเป็นภาพฉายคุณสมบัติของจิตที่มันบอกตัวเองหรือฟ้องตัวเอง ว่าฉันมีความพร้อมจะไปที่ไหน ไม่ใช่คนอื่นมาแสดง แต่จิตนั้นเอง มันแสดงอาการของมัน แล้วฉายภาพออกมาตามสภาพของภาวะที่มันจะเอาจะไปหา เหมือนกับบอกว่าตัวฉันจะไปไหน ก็จบ

ฉะนั้นจึงเป็นเรื่องธรรมดาที่มันจะไปตามนั้น เพราะว่า นั่นคืออาการของมันเองที่ปรากฏฉายออกมา

ถาม เรื่องการใส่ห่วง ในกรณีที่มาตราต้องการคุมกำเนิด โดยการใส่ห่วง โดยที่เจตนาหนึ่งไม่ต้องการมีบุตร แต่ไม่มีเจตนาจะฆ่าตัวอ่อน ในกรณีนี้จะเป็นกรรมหรือไม่อย่างไร

ตอบ ก็ตัดสินด้วยเจตนาอย่างที่ว่า ไม่มีเจตนาจะฆ่าให้ตาย อาจทำไปเพราะไม่รู้แล้วก็เห็นเหตุให้คนอื่นตายไป คล้ายกับจะเป็นการทำให้คนตายโดยประมาท แต่ที่จริงเป็นการทำให้คนตายโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์

อย่างไรก็ตาม ในกรณีอย่างนี้ ถ้าจะพิจารณาให้ละเอียด ก็ต้องดูที่

เจตนา เพราะในกรณีอย่างนี้มีเจตนาด้วย เพียงแต่ไม่ใช่เจตนาที่จะฆ่าโดยตรง เจตนาอาจต่างกันได้ เจตนาที่ไม่ต้องการมีบุตรนั้น อาจเป็นเจตนาที่คิดกันไม่ให้เขามีชีวิตอยู่ได้ต่อไป หรือเป็นเจตนาแบบป้องกันตัวเอง ความต่างของเจตนานี้มีผลต่อคุณสมบัติของกรรมให้แรงหรือเบาต่างกัน

ถาม เมื่อมาฟังนี้แล้ว ก็รู้ ถ้าใส่ห่วงอยู่จะต้องไปถอดใหม่

ตอบ อันนี้เป็นเรื่องที่คุณหมอมองแนะนำกันได้ ก็อาศัยหลักการนี้ แล้วก็ปฏิบัติ ต้องให้เกณฑวิวินิจฉัยอย่างที่ว่ามาเป็นเครื่องประกอบการตัดสินใจ

ถาม ผู้สั่งให้ชื้อยาทำลายพยาธิ การกินยาถ่ายพยาธิ และการรับยาปฏิชีวนะเพื่อทำลายแบคทีเรีย การกระทำดังกล่าวก็เป็นการฆ่าสัตว์ เป็นบาปหรือไม่

ตอบ อันนี้เป็นส่วนเล็กๆ น้อย ถือว่าเป็นเรื่องปลีกย่อย หมายความว่า ชีวิตระดับนี้ ถ้าเป็นแบคทีเรีย ก็เป็นพืช การฆ่าเชื้อโรคประเภทนี้ก็เป็นการทำลายชีวิตพืช หรือเหมือนตัดต้นไม้ ไม่เป็นปัญหา แต่ถ้าเป็นสัตว์ก็มีข้อพิจารณาว่า

๑. สัตว์นั้นเป็นสัตว์เล็ก เป็นสัตว์ชั้นต่ำ เป็นสัตว์มีคุณน้อย หรือเป็นสัตว์ที่มีโทษ การทำลายชีวิตจึงเป็นบาปน้อย

๒. ต้องตั้งเจตนาให้ถูกต้อง คือใช้ยาด้วยเจตนาจะรักษาโรค เจตนารักษาร่างกาย ไม่ใช่มีเจตนามุ่งร้ายจะทำลายผู้อื่น เมื่อไม่มีเจตนาจะฆ่า ก็ไม่เป็นปาณาติบาต ไม่ผิดศีล

เจตนานี้มีเหตุผลที่สมควร เพราะเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งของมนุษย์ที่จะต้องรักษาร่างกายชีวิตของตนให้อยู่ในสภาพที่ดี และก็มีหลักความจริงข้อ

ใหญ่อย่างหนึ่งว่า ในฐานะของมนุษย์ เมื่อเรามีชีวิตอยู่ ถ้าว่าตามความจริงแล้ว จะให้พ้นจากการเบียดเบียนหรือทำให้เกิดความเสียหายต่อชีวิตอื่นโดยสิ้นเชิงไม่ได้

การที่เรายังมีชีวิตอยู่นี้ แม้แต่การทำงานของระบบต่างๆ ในร่างกายของเราเอง ก็เป็นเหตุให้เกิดความเสียหาย หรือแม้แต่การแตกดับแก่ชีวิตอื่นบ้างไม่น้อย เช่น พวกจุลชีพทั้งหลาย เป็นต้น เป็นธรรมดาของการมีชีวิตอยู่ ซึ่งจะต้องยอมรับความจริงไว้ชั้นหนึ่ง

ที่นี้ข้อพิจารณาลำคัญก็อยู่ที่ว่าเราจะรับผิดชอบได้แค่ไหน ปัญหาอยู่ที่นี้ นี่คือจุดที่พระพุทธเจ้าวางไว้ให้เราแล้ว เกณฑ์มาตรฐานคือ **เจตนา** เอาเจตนาเป็นเกณฑ์ตัดสิน มิฉะนั้นแล้วเราก็จะต้องเดือดร้อนโดยไม่มีที่สิ้นสุด จนกระทั่งตัวเองจะไม่เป็นอันทำอะไร ตลอดจนจะไม่สามารถมีชีวิตอยู่ได้ เพราะถ้าเรามีชีวิตอยู่ ก็จะทำให้คนอื่นต้องตาย หรือทำให้คนอื่นเขาลำบากประการใดประการหนึ่ง

ขอยกตัวอย่างที่เล่าบ่อยๆ มีนักบวชพวกหนึ่งที่คิดหนักในเรื่องนี้ คือคิดมากในเรื่องที่ว่าทำอะไรจะไม่เบียดเบียนผู้อื่น ถ้าทำโน่นก็จะเบียดเบียนสัตว์นั้น ถ้าทำนี่ก็จะเบียดเบียนสัตว์นั้น เกณฑ์ทางพัฒนาวิธิการที่จะไม่ให้มีการเบียดเบียนของแก่เรื่องไป

นักบวชพวกนี้คืออินครนถ์ ซึ่งเป็นลัทธิที่ยึดถือหลักอหิงสามากที่สุด เกิดขึ้นร่วมสมัยกับพระพุทธเจ้า และมีมาในอินเดียจนกระทั่งปัจจุบัน

นักบวชพวกนี้คิดมาก ทำอะไรก็กลัวว่าจะเป็นการเบียดเบียนสัตว์อื่น เพราะฉะนั้นแก่ก็คิดว่า ถ้าฉันเดิน ก็ต้องมีการไปเหยียบสัตว์อื่นถึงตายบ้าง แต่จะไม่เดินก็ไม่ได้ เพราะว่าเมื่อมีชีวิตอยู่ก็ต้องเดิน แล้วจะอย่างไรดี แก่ก็เลยคิดประดิษฐ์ไม้กวาดพิเศษขึ้นมาชนิดหนึ่ง เวลาเดินไปไหนก็ต้องถือไม้

กวาดไปด้วย กวาดพื้นข้างหน้าไปตลอดทาง

ที่นี้แกก็มาคิดอีกว่า ถ้าแกจุดไฟ ก็ต้องมีสัตว์มาถูกไฟไหม้ตายบ้าง เรายังเบียดเบียนสัตว์ ทำอย่างไรดี นักบวชพวกของแกก็เลยไม่จุดไฟ

ที่นี้ก็คิดอีก ถ้าอาบน้ำ ก็จะเป็นเหตุให้สัตว์บางอย่างต้องตาย อาจจะเป็นสัตว์ที่เกาะอยู่ตามตัวหรือที่อยู่ตามพื้นเวลาน้ำไหลไปก็ถูกท่วมตาย เอ ที่นี้เราก็ตองไม่อาบน้ำ

ต่อมาแกก็คิดอีกว่า เวลาแหหายใจ สงสัยจะมีสัตว์เล็กๆ น้อยๆ เข้าไปตายบ้าง แต่ถ้าไม่หายใจ ตัวแกเองก็ตาย จะทำอย่างไรดี แกไม่มีทางเลือก ก็เลยคิดประดิษฐ์ผ้าขึ้นขึ้นหนึ่ง เอามาผูกปิดปากและจมูก คล้ายอย่างที่คุณหมอใช้กันอยู่ในปัจจุบัน

พวกนักบวชนิครนถ์ เกิดคิดมากอย่างนี้

ที่นี้ทางด้านพระพุทธศาสนา ก็เป็นศาสนาที่ถือหลักอหิงสาเหมือนกัน แต่พระพุทธเจ้าได้ทรงวางหลักเกณฑ์ไว้ว่า ถ้าเป็น*ศีล* ก็ให้เอาที่เจตนา ฉะนั้นไม่ต้องไปคิดมากจนเลยเถิด จะกลายเป็นรับผิดชอบมากเกินไป จนอยู่ในโลกไม่ได้

ตามหลักของเราเนี่ย ให้รับผิดชอบต่อเจตนา เอาเจตนาเป็นเกณฑ์มาตรฐานไว้ แล้วนอกเหนือจากนั้นหรือเกินกว่านั้น คนใดอยากจะไปไกลจากการเบียดเบียนมากขึ้นกว่านั้น จะถือข้อปฏิบัติยิ่งขึ้นไปอีก ท่านก็ไม่ห้าม แต่ให้ใช้ปัญญาพิจารณา ถ้าเกินกว่านั้นแล้ว การถือปฏิบัตินั้นเรียกว่า*วัตร* แยกให้ถูก

ศีล มีมาตรฐานที่เจตนา เรารับผิดชอบแค่รักษาเจตนาของเราไว้ให้ได้ ถ้าต้องการปฏิบัติให้เข้มงวดกว่านั้น ก็ถือ*วัตร* คือข้อปฏิบัติพิเศษที่เป็นเรื่องของความสมัครใจ

ดังนั้น ถ้าคิดว่าตนต้องการห่างเหินจากการเบียดเบียนให้มากขึ้น เห็นว่าการปฏิบัติอย่างนั้นๆ จะทำให้ตนเบียดเบียนสัตว์อื่นน้อยลงไปอีก ก็รับกับใจตัวเอง ที่จะถือข้อปฏิบัตินั้น ซึ่งเรียกว่า *วัตร*

การถือวัตรอย่างนี้เป็นเรื่องของความสมัครใจ แต่ก็มีเกณฑ์มีขอบเขตเหมือนกัน วัตรบางชนิดเป็นเรื่องเลยเถิดไป จะกลายเป็นการทรมานตัวเอง หรือทำให้เกิดผลเสียแก่ชีวิตและสังคม พระพุทธเจ้าก็ทรงห้าม

มีตัวอย่างที่เล่าบ่อยๆ แต่คงไม่เป็นไร เล่าเพื่อจะให้เป็นตัวอย่างไว้คือ ข้อปฏิบัติบางอย่างเจ้าตัวเข้าใจว่าจะเป็นประโยชน์ แต่บางทีกลับเป็นโทษ พระพุทธเจ้าก็ทรงห้าม

ขออย่าความเข้าใจก่อนว่า *วัตร* ต่างจาก *ศีล* วัตรเป็นข้อปฏิบัติพิเศษ ที่เรามีสิทธิเลือกที่จะถือเพื่อประโยชน์บางอย่าง เช่น เพื่อขัดเกลาตนเอง หรือฝึกฝนตนเอง ที่นี้ในหมู่พระสงฆ์บางที่ท่านก็ถือวัตรพิเศษขึ้นมา โดยตั้งกติกากันขึ้น เพื่อจะให้การปฏิบัติได้ผล

ในสมัยพุทธกาล มีเรื่องเล่าถึงพระภิกษุกลุ่มหนึ่ง ถึงตอนเข้าพรรษา ก็คิดกันว่า ในพรรษานี้เราจะต้องปฏิบัติกันให้เต็มที่ การที่เราพูดคุยกันนี้ก็ทำให้เสียหรือหย่อนการปฏิบัติ และทำให้จิตฟุ้งไปได้ ฉะนั้น พรรษานี้ เรามาวางกติกากันไว้ว่าจะไม่พูดกัน

แต่ที่นี้ จะทำอย่างไรจึงจะอยู่ได้ เพราะตามธรรมดาก็ต้องมีกิจธุระบ้าง เช่น องค์กรนั้นเจ็บองค์กรนี้ป่วย เวลาเมื่อมีเรื่องอะไรจะต้องทำ จะทำอย่างไร เมื่อพิจารณากันแล้ว ก็ตกลงใช้วิธีตั้งสัตถุญาณไว้ โดยการติระขัง ถ้าระขังดีขึ้นสามครั้ง หมายความว่ามิพระเจ็บไข้ ติสี่ครั้งหมายความว่ามอันตรายบางอย่างเกิดขึ้น ติห้าครั้งหมายความว่าเรียกประชุม ดังนั้นเป็นต้น ครั้นเข้าพรรษาแล้วก็ไม่พูดกันเลย ตั้งใจเอาแต่ปฏิบัติกันเต็มที่

พอออกพรรษาแล้ว พระชุนนี้ก็ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าก็ตรัสถามสุขทุกข์ว่า พวกเธออยู่กันดีหรืออย่างไร พระก็ภูมิใจว่า พรรษาที่แล้วพวกเราเคร่งครัดดีเหลือเกิน คุณได้ ก็อวดพระพุทธเจ้า กราบทูลว่า ข้าพระองค์อยู่กันสุขสบายดี พรรษาที่แล้วนี้ได้ชวนกันปฏิบัติเคร่งมาก ที่เคร่งมากนั้น ทำอย่างไรละ ก็บอกว่า ได้ตั้งกติกากันว่า ปฏิบัติอย่างเดียว ไม่พูดเลย

พอเล่าจบ พระพุทธเจ้ากลับทรงติเตียนว่า พวกเธออยู่อย่างปศุสัตว์ ต่อจากนั้นก็ทรงบัญญัติห้ามมิให้พระภิกษุทั้งหลายถือมุควัตร

มุควัตร แปลว่า การถือข้อปฏิบัติเป็นอย่างคนใบ้ ห้ามภิกษุมิให้ถือ เพราะไม่ใช่ว่าไม่พูดกันแล้วมันจะก้าวหน้าในการปฏิบัติ แต่ความถูกต้องอยู่ที่เรารู้จักฝึกการพูดต่างหาก

การฝึกสำรวมและรู้จักใช้วาจาของเราแต่ละ จะเป็นการฝึกที่ดีกว่าการไม่พูด การปฏิบัติอยู่ที่ว่าจะฝึกตนในการพูดอย่างไร พูดอย่างไรจึงจะดี ควรให้ความรู้กัน บอกความจริง พูดวาจาดี มีประโยชน์ ที่ช่วยให้เกิดความก้าวหน้าในธรรม ท่านไม่ได้ห้ามไม่ให้พูด

ฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงห้ามวัตรบางอย่างทำนองนี้ เพราะมันทำให้ไม่ก้าวหน้าในการพัฒนาตน

ถาม ในทางโลก ถ้าเราทำผิดต่อบุคคลหนึ่ง เราก็สามารถขอโทษ ขออโหสิกรรมต่อกันได้ ในทางธรรม ถ้าหากว่าเรากระทำผิดทำปาณาติบาตไปแล้ว เราจะสามารถขออโหสิกรรมจากวิญญูณนั้นๆ ได้หรือไม่ หรือต้องรับกรรมแต่อย่างเดียว วิญญูณที่ตายนั้นจะรับรู้ได้หรือไม่ ว่าเราขออโหสิกรรม

ตอบ ความจริงมันไม่ได้แยกกันระหว่างเรื่องโลกเรื่องธรรม มัน

เรื่องเดียวกัน แต่แยกในเรื่องความจริงต่างหาก คือแยกในแง่ของความจริง และข้อเท็จจริง เรื่องนี้มีสองส่วน คือ

๑. ในแง่ของความผิดต่อกันระหว่างบุคคล อันนี้คือการไม่ผูกเวร หมายความว่าไม่จองเวรกัน หรือให้ภัยกัน อันนี้แหละที่มักเรียกกันว่าเป็น การอโหสิ ที่จริงก็คือยกโทษให้ ไม่ถืออาฆาตจองเวร หมายความว่าเลิกแล้ว ต่อกัน ไม่ตอบโต้ต่อเรื่อง ในระหว่างตัวบุคคล

คำว่า ขออโหสิกรรมที่ว่านี้ เป็นสำนวนภาษาไทย (ในภาษาบาลีเดิม ไม่ได้มีความหมายอย่างนี้) ซึ่งก็คือขออภัยนั่นเอง

ในกรณีของปาณาติบาต ผู้ถูกฆ่าตายไปแล้ว จะขอภัย ไม่ให้อาฆาตจองเวรกันต่อไป จะให้เหมือนกับทำกับคนที่ยังมีชีวิตอยู่ไม่ได้ คือไม่ได้เต็มที่ เพราะยากที่เขาจะรับรู้การขอภัยของเรา และแม้แต่ถ้าเขารับรู้ เรายังไม่รู้ว่าเขาได้ให้อภัยแล้วหรือไม่ การที่เขาจะรับรู้ได้นั้น เขาจะต้องพอดีไปเกิดอยู่ในภพบางภพ ซึ่งมีไม่ก็ภพที่รับรู้ได้

วิธีปฏิบัติในเรื่องนี้ คือ ไม่ต้องมัวไปห่วงว่าเขาจะได้รับรู้หรือไม่ เราก็กทำในส่วนของเราไป คือ หนึ่ง แผ่เมตตาตั้งใจให้อภัยกัน และ สอง อุทิศกุศลให้เขาไป แล้ว สาม ตั้งเจตนาทำความดี ให้แรงของกุศลท่วมทับหนี้ของกุศล อย่างที่จะพูดในแง่ต่อไป

๒. ในแง่ของตัวความชั่วที่ทำไปแล้ว ก็มีผลของมัน เพราะกรรมหรือตัวการกระทำนั้นมันเป็นเจตนาที่เกิดขึ้นในจิตของผู้ทำกรรมนั่นเอง และมันมีผลตั้งแต่ขณะจิตที่กระทำแล้ว คือ เมื่อคนมีเจตนาที่จะเบียดเบียนเกิดขึ้น หรือมีเจตนาทำร้ายเกิดขึ้น ก็มีผลเป็นความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นเริ่มแต่ในจิตใจก่อนทันที

ข้อพิจารณาในกรณีนี้ก็คือ เมื่อมันมีผลเป็นอกุศลอย่างนี้แล้ว ในการ

แก้ไขเราจะทำอะไร คำตอบก็คือ เปลี่ยน หันไปทำกุศลขึ้นมาให้เหนือกว่า เริ่มต้นก็อย่างที่พูดมาแล้ว คือ ยอมรับความจริงว่า เออ สิ่งที่เราทำไปแล้วเป็นอกุศล ยอมรับเสียก่อน แล้วก็ตั้งใจ ตั้งเจตนาว่าต่อไปเราจะแก้ไข และจะไม่ทำมันอีก แต่จะทำความดี พอตั้งใจอย่างนี้ กุศลก็เกิดขึ้นแล้ว และต่อจากนั้นเราต้องทำฝ่ายกุศลให้มาก ให้มีกำลังมากกว่าอกุศล

ในกรณีที่คนทำความผิดต่อกัน เราทำผิดต่อเขาแล้ว ไปขอโทษ และเขายอมยกโทษให้ การแสดงความรู้สึกที่ดีมีเมตตาให้อภัยกันนั้น เป็นการทำกุศลขึ้นมา ทำให้เกิดความรู้สึกในทางที่ดี พอไปพูดดีกัน เขาก็ว่าไม่เป็นไร หรอกครับ ผมไม่ถือคุณนะ ใจเขาก็สบาย ใจเราก็สบาย มีความเอิบอิม่องใส ใจก็เป็นกุศลขึ้น สภาวจิตฝ่ายกุศลก็เพิ่มขึ้นๆ

แต่ไม่ได้หมายความว่าบาปที่ทำไปแล้วมันไม่มี มันก็มีก็เกิดขึ้นไปแล้ว แต่เราไม่สั่งสมฝ่ายบาปต่ออีก ฝ่ายบาปนั้นเราหยุด เกิดขึ้นครั้งนั้นแล้วหยุดเลย ไม่ต่อ

ถ้าต่อแม้แต่ในจิต คือคิดปรุงแต่งขึ้นมา มีความเคล้าหมอง ชุ่นมัว บาปก็เพิ่มขยาย บาปตั้งต้นนิดเดียวก็บานปลาย ไปกันใหญ่

ที่นี่ เราไม่ทำอย่างนั้น รู้ว่าบาปเกิดแค่นั้นแล้วเราหยุดเลย แล้วหันมาสั่งสมฝ่ายกุศลต่อ ทำจิตให้ดีงาม ตั้งใจดีงาม และแสดงออกโดยมีความสัมพันธ์กับเขาให้ดีงาม มีเมตตาต่อกัน เกิดความซาบซึ้งใจกัน เกิดกุศลแล้วก็กลายเป็นผลที่ดีเกิดขึ้นแทน

ความเป็นไปทั้งหมดนี้ก็เป็นเรื่องของกรรมหรือกฎกรรมดาของธรรมชาตินี้แหละ ไม่ใช่ใครจะไปยกเลิกผลกรรมให้แก่กัน แต่เป็นเพราะว่าเมื่อเราไปมีความสัมพันธ์ที่ดีแล้วอกุศลก็ไม่สืบต่อ แล้วก็เกิดกุศลใหม่ขึ้นมา และเมื่อเราสืบต่อความดีนั้น เช่นมีเมตตาไม่ตรีและการ

สงครามกัน กุศลใหม่ก็มากขึ้นๆ ฝายอกุศลที่เกิดขึ้นนิดเดี๋ยวก็เลยหมด ความหมายหรือหมดอิทธิพลไป

แต่ถ้าเราไม่ทำการแก้ไขอย่างนี้ จิตฝายที่เป็นอกุศลก็จะพอกเพิ่ม ขยายตัวจากเขื่อนนิดเดี๋ยวมากขึ้น ด้วยการคิดปรุงแต่ง เป็นต้น ทำให้เกิดความเลื่อมจากกุศลธรรม และทำให้ออกุศลเพิ่มมากยิ่งขึ้น

ทั้งหมดนี้จึงเป็นเรื่องธรรมดา เป็นเรื่องของกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ และกรรมก็มีอยู่ตลอดเวลา เหมือนอย่างที่เคยอุปมาแล้วว่า ไม่ใช่เราไป ล้างบาป ขอยกอุปมานั้นมาพูดอีก

เหมือนอย่างว่ามีถ้วยแก้ว infinity หมายความว่าใส่น้ำได้ไม่สิ้นสุด ตอนแรกเราใส่น้ำสีแดงลงไป ใสลงไปๆ รู้สึกไม่ดี น้ำไม่บริสุทธิ์ ชุ่มมัวเศร้า หมองมอไม่เห็นอะไรเลย การใส่น้ำสีนี้สมมติว่าเป็นการทำความชั่ว ตอนนั้น บาปของเราก็เยอะเสียแล้ว น้ำแดงไปหมด

ที่นี้เรานึกได้ เกิดความสำนึกขึ้นมาว่า เอ ความชั่วนี้ เราไม่ทำดีกว่า แต่จะทำอย่างไรละ จึงจะแก้ไขได้ จะเททิ้งก็ไม่ได้ เพราะมันเป็นชีวิตของเราเอง

วิธีแก้ก็คือ เราหันไปทำกุศล เหมือนกับเติมน้ำใสๆ ลงไปเรื่อยๆ และ ใส่น้ำสีลงไปอีกเลย ต่อมานานเข้า ปรากฏว่าน้ำในแก้วใสไปหมด มองดู ไม่เห็นสีแดงเลยจนนิดเดียว ใสแจ๋วทีเดียว เพราะอะไร น้ำแดงหายไปไหน หรือเปล่า ไม่ได้หายไปไหน ก็มีอยู่อย่างเดิมและเท่าเดิมในนั้นแหละ แต่มอง ไม่เห็นเลย ไม่มีความหมาย เห็นแต่น้ำใส

อันนี้ก็คือความจริงที่ว่า เมื่อเรารู้ตัวแล้ว เราก็เปลี่ยน เราไม่ทำอกุศล ต่อ ทำแต่กุศล กุศลก็เพิ่มพูนขึ้นมา อกุศลก็หมดอิทธิพลไปเลย ไม่ต้องไป ล้าง ไม่ต้องไปเอามันออก มันก็หมดความหมายไป

แต่ถ้าจะให้เป็นการชำระล้างบาป ก็ต้องเป็นอีกระดับหนึ่ง คือระดับ อริยมรรค ซึ่งถ้าเปรียบเทียบก็ต้องเปลี่ยนเป็นว่า ตอนโน้นเป็นการกำจัด อุกุศลโดยทำให้สะอาดหมดไปเลย เหมือนชำระน้ำสีด้วยสารเคมี หมายความว่าทำให้สีแดงหมดไปเลย แต่สำหรับมนุษย์ปุถุชนทั่วไป มีใช้อย่างนั้น วิธีของ มนุษย์ธรรมดาเป็นวิธีเอาน้ำใสมาเติม จนกระทั่งน้ำสีนั้นไม่มีความหมาย

รวมความว่า ไม่ต้องไปห่วงกังวล ถ้าเราทำบาปแล้วก็อย่าไปหลง ระวังมันอีก ก็หยุดเสีย แล้วทำฝ่ายกุศลให้เกิดขึ้น เมื่อกุศลมากขึ้นๆ ต่อไป ฝ่ายบาปก็จะหมดอิทธิพลไปเอง

ถาม คำว่า อโหสิกรรม คือกรรมที่ไม่ให้ผล อันนี้มีความหมายอย่างเดียวกันหรือไม่

ตอบ โดยมากเราเอาคำว่า “อโหสิกรรม” มาใช้ในความหมายที่เป็นการอภัยกันมากกว่า เป็นการใช้ศัพท์ผิด คล้ายๆ ว่าเราถือเอา ความหมายของคำว่าอโหสิกรรม ในแง่ที่ว่า เป็นกรรมที่ไม่มีผลต่อไป แล้วเอานัยแง่นี้มาใช้ให้หมายถึงการที่ไม่มีการผูกเวรกันต่อไป ความจริงใช้กันผิด

อโหสิกรรม ที่จริงเป็นเรื่องของกรรมที่เป็นกฎธรรมชาติ ไม่ใช่เรื่อง การปฏิบัติต่อกันระหว่างมนุษย์

อโหสิกรรม เป็นคำในยุคอรรถกถา ที่สืบออกมาจากความในคัมภีร์ ปฏิสัมพันธ์มหัคคีในพระไตรปิฎก ในความหมายที่แท้ของท่านว่า ได้แก่กรรมที่ไม่แสดงผลออกมา (มีแต่กรรม วิชาไม่มี) เนื่องจากไม่ได้โอกาสที่จะให้ผล ภายใต้วงเวลาที่พอออกผลได้ เมื่อผ่านล่วงเวลานั้นไปแล้ว ก็ไม่ให้ผลอีกต่อไป

ถ้าโยงกลับไปหาคำตอบก่อนนี้ ก็จะเห็นว่า เมื่อเราทำกุศลที่มีกำลัง แรงมากๆ จนมีแต่กุศลเท่านั้นให้ผล อกุศลกรรมบางอย่างที่ไม่มีโอกาส ให้ผล ก็จะหมดโอกาสแสดงผล และกลายเป็นอโหสิกรรมไป ตกลงว่ามีความหมายที่ไปกันได้

ถาม คำว่า **สัมภเวสี** หมายความว่าอย่างไร

ตอบ **สัมภเวสี** นี้เข้าใจผิดกันมาก คือเราไปมองว่ามีภพหนึ่งในระหว่าง เป็นที่อยู่ของคนที่ตายไปแล้วยังหาที่เกิดไม่ได้ซึ่งเรียกว่าเป็นสัมภเวสี พวกสัมภเวสียังหาที่เกิด ก็เร่ร่อนล่องลอยไปจนกว่าจะหาที่เกิดใหม่ได้

แต่ความจริงตามหลักของธรรมชาติ จิตเกิดดับตลอดเวลา เวลาจืดแล้วมันก็ปฏิสนธิต่อไปทันที เพราะเป็นเพียงขณะจิตหนึ่ง ปฏิสนธินี้เราเรียกกันว่าเกิดใหม่

บางที่เราไปเรียกพวกที่เกิดใหม่แล้วนี้บางพวกว่าเป็นสัมภเวสี ที่จริงเขาเกิดแล้ว เขาเกิดของเขาอยู่ในภพอย่างนั้น

ที่นี่ สัมภเวสี ในทางธรรม ท่านไม่ได้มีความหมายอย่างนั้น คำว่า สัมภเวสี หมายถึงสัตว์ที่ยังหาที่เกิด พวกมนุษย์ปุถุชนทั้งหลายนี้เป็นสัมภเวสีทั้งนั้น คือยังเป็นผู้หาที่เกิดกันอยู่ หรือยังต้องการเกิดกันอยู่ ฉะนั้น **สัมภเวสี** ก็คือมนุษย์ปุถุชน และสัตว์ทั้งหลายทั่วไปที่ยังไม่หมดกิเลส

นอกจากนั้น **สัมภเวสี** ยังใช้ในความหมายอีกอย่างหนึ่ง หมายถึงสัตว์ที่ยังเกิดไม่เต็มบริบูรณ์ตามสภาพของมัน เช่นว่าไก่นี้จะเกิดสมบูรณ์ต่อเมื่อออกจากไข่มาเป็นตัวไก่แล้ว ตอนที่ยังอยู่ในไข่ถือว่าอยู่ระหว่างการเกิด และตอนที่ยังไม่ออกจากไข่นี้แหละท่านให้ใช้ศัพท์เรียกว่า สัมภเวสี

ฉะนั้น สัตว์ที่อยู่ในระหว่างเกิดยังไม่เต็มกระบวนการ หรือยังไม่ครบเต็มสภาพบริบูรณ์ ในระหว่างนั้นเรียกว่า **สัมภเวสี** ถ้าหากว่าไก่ออกจากไข่มาเป็นตัวแล้ววิ่งได้ เรียกว่า **ภูต** แปลว่าสัตว์ที่เกิดเต็มตัวแล้ว

ถาม เหมือนโอบปาติกะหรือไม่

ตอบ ไม่เหมือน **โอบปาติกะ** เป็นประเภทของสัตว์ในกำเนิดแบบหนึ่ง ส่วนสัมภเวสี ใช้ได้ทุกประเภท ใช้ได้กับมนุษย์ ใช้ได้กับไก่ ใช้กับ

สัตว์อะไรๆ ได้หมดที่ยังต้องมีการเกิด

ถาม คนที่เกิดขึ้นในโลกมากขึ้นทุกปีๆ อยากราบว่า
วิญญูณมาจากไหน

ตอบ อันนี้สงสัยกันมานานแล้ว ถ้ามองในแง่หนึ่ง ถือว่าเป็นเรื่อง
ธรรมดา เป็นเรื่องของความขยายตัวและยุบตัวในช่วงเวลาหนึ่งๆ ที่สั้นๆ
ในอนันตกาลของอนันตจักรวาลทีเดียวสัตว์ประเภทนี้มากขึ้นที่นี้ ลดลงที่
โน่น สัตว์ประเภทโน้นขยายที่โน่น หดลงที่นี้ สำหรับคนนี่ขยายออกไปก็คง
จะไม่เกินแสนล้านในโลกนี้ เมื่อเพิ่มไปถึงจุดหนึ่งก็ต้องมีเหตุให้ลด ถ้ามอง
ในแง่ของสรรพสัตว์ในอนันตจักรวาลก็ถือว่าเป็นการขยายไปด้านหนึ่ง หด
อีกด้านหนึ่ง โป่งไปด้านหนึ่ง ยุบอีกด้านหนึ่ง ไม่มีอะไรมาก

ถาม กิเลสมีกำเนิดพร้อมกับชีวิตหรือไม่ ถ้าไม่ ทำไมคนที่ไม่
เกิดจึงมีกิเลสได้

ตอบ มันมีมาในรูปของศักยภาพมากกว่า บางที่เราเอาความคิด
ความรู้สึกและประสบการณ์เฉพาะอย่างๆ ของเราไปจับ ก็ไม่ตรงกัน หรือ
มองไม่ทั่วถึง แม้แต่สิ่งสามัญเหลือเกินบางอย่างในโลกนี้ เรายังไม่เข้าใจ
ธรรมชาติของมัน

สำหรับเรื่องนี้ อาจจะใช้วิธีเปรียบเทียบให้พอมองเห็นเค้า เหมือน
อย่างเรามีต้นไม้ต้นหนึ่ง สมมติว่าเป็นต้นมะม่วง เพิ่งจะโตขึ้นมายังไม่มีลูก
แล้วเราก็มุดกันว่า ต้นมะม่วงต้นนี้ต่อไปจะมีดอกมีลูก คือเหมือนกับว่ามันมี
ดอกมีลูกอยู่ แต่ยังไม่ปรากฏออกมา ขณะนี้เรายังไม่เห็นดอกหรือลูกเหล่านั้น
แล้วตอนนี้มันไปแอบอยู่ที่ไหน เราก้หาไม่พบ แต่มันมี พอถึงฤดูก็จะปรากฏ
ออกมา อย่างนี้เป็นต้น ถ้าใช้ศัพท์เทียบเคียงก็อาจจะเรียกว่าศักยภาพ

ที่นี่ ในเรื่องกิเลสของมนุษย์ มันมีตัวมูลอยู่ ตัวมูลก็คือโลภะ โทสะ โมหะ แล้วสืบสาวลงไปอีก ก็มีวิชา ภายในวิชชานี้ก็มีศักยภาพให้กิเลสทั้งหลายปรากฏขึ้นในรูปแบบต่างๆ จะถือว่าเป็นการสำแดงตัวของอวิชชาก็ได้ และมันก็มีในรูปแบบต่างๆ ซึ่งเป็นไปได้มากมายเหลือเกิน ไม่มีที่สิ้นสุด อย่างที่ว่ากิเลสพันห้า หมายความว่า กิเลสมากมายเหลือเกิน พุดเท่าไรก็ไม่ครบ เลยใช้คำว่า กิเลสพันห้า แต่จะไปหาตัวจริงให้ครบ ก็ไม่เคยพบรายชื่อที่เต็มสักที มีแต่ในคัมภีร์ชั้นหลัง ที่ตั้งเกณฑ์คำนวณให้

เอาตามเคยคั้นในอรรถกถาว่ากิเลสพันห้ามีบัญชีไว้ที่ไหน ก็ได้ไม่ครบ ท่านยกตัวอย่างมาสามสี่ร้อยตัวเท่านั้นเอง คัมภีร์ชั้นหลังจึงมาแจกแจงให้เต็ม เอาตามหลักถือว่า มันเป็นรูปร่างหรืออาการแสดงออกต่างๆ ของสภาพอันเดียวกัน คือสภาพจิตที่มีอวิชชา

คนเราเกิดมาเริ่มต้นก็ยังไม่มีความรู้ หรือมีแต่ความไม่รู้ เรียกว่ามีอวิชชา แต่การที่จะอยู่รอดด้วยดีในโลก คนจะต้องมีความรู้

เมื่อยังไม่มีความรู้ที่จะปฏิบัติให้ถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลาย มนุษย์ก็อยู่โดยดิ้นรนไปด้วยแรงขับของภวตัณหา (ความอยากดำรงอยู่ อาจแปลว่า need for survival หรือ บางท่านแปลว่า life wish)

เมื่อดิ้นรนไปอย่างนั้น และมีอวิชชาอยู่เป็นพื้น มนุษย์ออกไปสัมพันธ์กระทบกับประสบการณ์และสถานการณ์ต่างๆ ความต้องการอยู่รอดบนพื้นฐานของอวิชชาชั้นนั้น ก็จะแสดงตัวออกมาเป็นกิเลสในรูปแบบต่างๆ ซึ่งมนุษย์ได้ใช้เป็นเครื่องปกป้องตัวเองให้อยู่รอดในการปฏิบัติต่อสภาพแวดล้อมไปพลางก่อน จนกว่าจะมีปัญญาที่จะปฏิบัติให้ถูกต้องด้วยความรู้โดยตรง

เราจึงพูดได้ว่า กิเลสเหล่านั้นเป็นสภาวะที่เป็นศักยภาพของจิตอยู่อย่างนั้น ซึ่งเกิดขึ้นปรากฏได้ตลอดเวลา และถ้าใครไปสั่งสมอย่างไหนขั้นนี้

จะกลายเป็นลักษณะเด่นออกมาในทางนั้น เรียกว่าเป็นการสั่งสมของกิเลส แต่ตัวจริงก็อยู่ที่ตัวมูลของมัน ซึ่งเป็นแหล่งของศักยภาพ

อย่างไรก็ตาม กิเลสเหล่านี้ไม่ใช่เป็นอันเดียวกันกับจิต มันไม่ใช่เป็นเนื้อตัวของจิต เพราะฉะนั้นท่านจึงบอกว่า เราสามารถชำระจิตไม่ให้มีกิเลสได้ กิเลสไม่ใช่เป็นเนื้อตัวของจิต แต่มันก็ไม่ใช่อยู่ออกห่างจากจิต มันเป็นศักยภาพของจิต เมื่อไรเกิดปัญญาขึ้นมาสว่างแจ้ง อวิชชาไม่มี ศักยภาพนี้หมดไป กิเลสก็หายไปด้วย ก็หมดไปด้วยกัน

เหมือนเราตัดต้นไม้ม่า เราก็อพลอยตัดดอกตัดผลไปหมดด้วย ดอกผลที่มีต่อไป ก็ไม่มี ในเวลาที่เราตัด ต้นไม้นั้นยังไม่มีดอกไม่มีผล แต่ถ้าเรามองไปข้างหน้าแล้ว ดอกผลที่จะมีอาจจะจะมีมะม่วงอีกพั้นผลเหมือนผล ดอกผลเหล่านั้นก็เหมือนกับได้ถูกเราตัดทิ้งไปด้วย

เรื่องนี้ถ้าเอามาคิดในกรณีพิพาทระหว่างคนคงจะยุ่ง คุณมาตัดต้นไม้ม่า ต้นนี้ก็เท่ากับว่าคุณมาลักผลไม้ลูกมะม่วงของฉันไปเหมือนลูก เพราะฉะนั้นฉันขอคิดราคาค่าเสียหาย เท่ากับลูกมะม่วงเหมือนลูก อะไรทำนองนี้

ถาม เรื่องกิเลสกับอกุศลเจตสิกเป็นอันเดียวกันหรือเปล่า

ตอบ เป็นอันเดียวกัน เป็นพวกเจตสิก คืออาการหรือคุณสมบัติต่างๆ ของจิต

ถาม มีผู้ร่วมงานคนหนึ่ง สนใจศึกษาพระพุทธศาสนา และเชื่อยึดมั่นในคำสั่งสอนของอาจารย์ท่านหนึ่งว่า ให้ประพฤติปฏิบัติชอบในชาตินี้ ย่อมได้รับผลในชาตินี้เอง ไม่ต้องมุ่งหวังในชาติหน้าภพหน้า (เขาเชื่อว่าไม่มีชาติหน้าภพหน้า) เป็นความเห็นถูกต้องหรือไม่อย่างไร ในฐานะที่เราเป็นกัลยาณมิตรของเขา เราควรวางตัวอย่างไร

ตอบ การพูดแต่เรื่องชาตินี้ ถ้ามองในแง่เป็นจุดเน้นก็ใช้ได้ แต่ถ้าจะเอาไปปิดกั้นปฏิเสธชาติหน้าเสียเลย ก็เลยเถิดไป เป็นจุดที่ต้องระวัง คือในแง่จุดเน้นนั้นจริง เพราะชาติหน้าเรามองไม่เห็น แล้วที่สำคัญก็คือว่า ตามกฎเกณฑ์แห่งเหตุปัจจัย ชาติหน้าเป็นฝ่ายผลที่สืบเนื่องจากปัจจุบัน เพราะฉะนั้นตามหลักเหตุปัจจัยนี้ สิ่งที่เราต้องทำก็คือเหตุ

เมื่อเราทำปัจจุบันที่เป็นเหตุให้ดีแล้ว ก็ไม่ต้องห่วงผลซึ่งเป็นอนาคต เพราะเรามั่นใจในความจริงข้อนี้ว่าผลเกิดจากเหตุ

เพราะฉะนั้น หน้าที่ของเราจึงอยู่ที่การทำความดีซึ่งเป็นเหตุในปัจจุบัน จุดเน้นจึงอยู่ที่ปัจจุบัน เมื่อทำเหตุ(ปัจจุบัน)ดีแล้ว ผล(อนาคต)ก็ย่อมจะดี

การกระทำอย่างนี้ นอกจากเป็นการปฏิบัติตามหลักความจริงของกฎธรรมดาแห่งเหตุปัจจัยแล้ว เราก็เกิดความมั่นใจตามหลักเหตุปัจจัยนั้นด้วยว่า เรื่องภพหน้าเราไม่ต้องเป็นห่วง อย่างนี้ถูก

เหมือนอย่างพุทธภาษิตที่ว่า ธมฺเม จูโถ ปฺรโลกํ น ภายเ® แปลว่า ตั้งอยู่ในธรรมแล้ว ไม่ต้องกลัวปรโลก นี่เป็นภาษิตบทหนึ่งทีบอกให้มั่นใจว่า เมื่อเราทำเหตุดีในชาตินี้แล้ว จะต้องหวาดกลัวอะไรกับชาติหน้าเล่า

แม้ในกาลามสูตรก็บอกท่านองนี้ว่า คนที่ทำดีในปัจจุบันชาตินี้แล้ว ก็มีความมั่นใจได้ว่า ฉันไม่กลัวชาติหน้าหรือ ชาติหน้ามีหรือไม่มีฉันไม่ต้องหวั่น เพราะฉันทำความดีจนมั่นใจตนเองแล้ว ถ้าชาติหน้ามี ฉันก็ไปดีแน่

แต่ที่นี้ การที่จะเลยไปถึงจุดที่ปฏิเสธชาติหน้าเสียเลย ก็ล้ำเส้นเกินไป วิธีปฏิบัติที่เหมาะสมสำหรับปุถุชน ซึ่งยังไม่รู้แจ้งโลกและชีวิต เมื่อจะต้องพูดถึงชาติหน้าในแง่ว่ามีจริงหรือไม่มี จะออกมาในท่านองว่า เรื่องชาติหน้า

® ส.ส.๑๕/๒๐๘/๕๙

นั้นฉันยังไม่รู้ว่าจริงหรือไม่ แต่ฉันก็รู้วิธีที่จะไม่ต้องหวั่นกลัวชาติหน้า เพราะว่สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัย และเพราะเหตุที่ฉันไม่รู้ที่แหละ ฉันจึงต้องปลอดภัยไว้ก่อน ด้วยการทำดีไว้ เมื่อทำความดีแล้ว ชาตินี้ก็สบายใจ ชาติหน้าก็มั่นใจ ไม่ต้องหวั่นต้องกลัว

ฉะนั้น คนที่ทำดีในปัจจุบันจึงได้ผลทั้งสองอย่าง คือ ในปัจจุบันก็ดี สบายไป ข้างหน้าก็มั่นใจไม่ต้องกลัวด้วย ก็หมดปัญหา แต่เราไม่ต้องปฏิเสธ ชาติหน้า เพราะเรายังไม่รู้

ถาม คำว่าอินไตย หมายถึงอะไร มีกี่อย่าง

ตอบ **อินไตย** แปลว่าสิ่งที่ไม่พึงคิด คือไม่อาจรู้ได้ด้วยการคิด และถ้าชินจะคิดให้รู้ให้ได้ ก็จะกลายเป็นผู้มีส่วนแห่งความเครียดเป็นบ้าเสียสติไป แต่ที่ว่านี้ไม่ได้หมายความว่าพระพุทธเจ้าห้ามหรือท่่านเพียงแต่บอกความจริงว่ามันเป็นเช่นนั้น

ตามหลักของพระพุทธศาสนา นี้ไม่ใช่พระพุทธเจ้าไปห้ามใคร เป็นแต่เพียงบอกว่า ไม่ควรคิด ถ้าคิดแล้วมันจะทำให้มีส่วนแห่งความวิปริตของจิตเกิดขึ้น คือ เมื่อคิดไม่ออก ก็จะฟุ้งเพื่อไปเลย ฉะนั้นท่านจึงบอกว่เป็นเรื่องที่ไม่ควรคิด คือ ไม่อาจรู้เข้าใจได้ด้วยการคิด ต้องรู้ประจักษ์ด้วยประสบการณ์ของตนเอง โดยพัฒนาปัญญาญาณให้เกิดขึ้น

อินไตย มี ๔ อย่าง คือ^๑

๑. **พุทธวิสัย** คือเรื่องปัญญาความสามารถของพระพุทธเจ้า ว่เป็นอย่างไร รู้ได้อย่างไร ทำได้อย่างไร เรื่องนี้ก็เป็นธรรมดาอยู่แล้ว ปัญญาของ

^๑ อจ.จตุกก.๒๑/๗๖/๑๐๔

เราไม่ถึงใคร แล้วจะให้หยั่งรู้ถึงทันเท่าคนนั้น ย่อมคิดไม่ได้ คิดไม่ออก เป็นเรื่องให้เห็นๆ กันอยู่ เพราะฉะนั้น ปุถุชนจะเข้าใจสิ่งที่พระพุทธรเจ้ารู้ หรือคิด เรื่องการตรัสรู้ของพระพุทธรเจ้าออกได้อย่างไร ก็ต้องพัฒนาตัวไปจนกว่าจะมีปัญญาอย่างนั้น

๒. *ฉนวนวิสัย* คือวิสัยของฉนวน จิตนั้นมนุษย์ก็มีอยู่ด้วยกันทุกๆ คน แต่มนุษย์ปุถุชนก็ไม่เคยรู้จัก ไม่เคยเข้าใจธรรมชาติของจิตและการทำงาน ของจิตของตนเองเลย แม้แต่ความฝัน ตัวเองก็ฝันอยู่ แต่ก็ไม่เข้าใจความฝันนั้น ความรู้เรื่องจิตที่มีอยู่ในตัวเองหรือที่เป็นตัวเองนี้ มีน้อยอย่างยิ่ง

ที่นี้ สภาพจิตที่เป็นฉนวนนั้น เกิดจากสมาธิที่แน่วแน่ถึงขั้นที่เรียกว่า อปัณนา เป็นประสบการณ์ที่เกิดจากการฝึกฝนพัฒนาจิต ยิ่งรู้เข้าใจยากกว่า สภาพจิตสามัญ คนทั่วไปจึงไม่อาจคิดให้รู้เข้าใจได้ เป็นเรื่องที่ต้องฝึกฝน พัฒนาขึ้นมา แต่ก็เป็นที่ทุกคนอาจรู้เข้าใจได้ มิใช่ด้วยการคิด แต่ด้วยการทำเอา

๓. *เรื่องการให้ผลของกรรม* เรื่องนี้มนุษย์ปุถุชนคิดอย่างไรก็ไม่ สามารถมองเห็นชัดเจนจนถึงที่สุด เราก็อธิบายใจในแง่หลักของความเป็นไปตาม เหตุปัจจัย แล้วก็คิดไปได้ระดับหนึ่ง แต่จะให้คิดมองเห็นโล่งตลอดไป ก็ไม่ไหว

๔. *เรื่องโลกจินตา* คือความคิดเกี่ยวกับเรื่องของโลก จักรวาล จักรภพ ว่าเกิดขึ้นอย่างไร จะมีการสิ้นสุดหรือไม่ มีขอบเขตถึงไหน เรื่องนี้ philosophers คือ นักปรัชญาทั้งหลายชอบคิด แต่ให้คิดไปเถิด ก็ข้องอยู่ นั้น จะคิดให้ออก ก็ไม่ออกหรอก

ถาม ผมเป็นกุมารแพทย์ เมื่อ ๒-๓ เดือนก่อน มีคนไข้อายุ ๑๖ ปี เท่านั้น มีท้อง คลอดเด็กออกมามี น.น. ๖๐๐ กรัมเท่านั้น เนื่องจากการทำแท้ง เด็กตาบอด แต่ยังมีชีวิตอยู่ ตัดสินใจไม่ถูกว่าจะทำอย่างไร ผ่านไป ๔ ชม. เด็กก็ยังไม่ตาย อยู่ได้ เด็กที่มี น.น.เพียง ๖๐๐ กรัม ถ้ารอดไป ก็มีแนวโน้มสูงที่จะมีปัญหาอ่อน หูตาก็บอดแล้ว

อีกประเด็นหนึ่ง ถ้ามองในด้านของจิตใจแล้ว เด็กคงต้องมีคุณภาพชีวิตที่ลำบาก เพราะเกี่ยวกับภาวะเครียดตั้งแต่แรกเกิด และแม้จะไม่ยอมรับว่าจะเลี้ยงลูกขนาดนี้ได้หรือไม่ ถ้ามองในแง่ของสังคม ถ้าเขารู้ว่าเขาเกิดมาโดยที่แม่ไม่ต้องการ เด็กจะต้องมีปมต้อยหน้าปการ

เรามีความรู้อยู่ว่า ถ้ามองไปข้างหน้าแล้ววิบากของเด็กนี้หนักหนาเหลือเกิน เราควรจะช่วยชีวิตให้เขาอยู่ต่อไป ผลญวิบากกรรมของเขาต่อไป หรือควรจะให้เขาไปเกิดใหม่ ให้ได้พ่อแม่ที่ดีกว่านี้ มีชีวิตที่ดีกว่า ผมลำบากใจมากที่จะตัดสินใจ เราก็มีจิตแพทย์มาร่วมด้วย และมีสูติแพทย์ ขาดอยู่อย่างเดียวคือ ขาดพระ

ก็เลยขอเรียนถามท่านอาจารย์ว่า ถ้าหากบังเอิญท่านอาจารย์ยืนอยู่แถวนั้น ท่านจะตัดสินใจอย่างไร ถ้าเด็กรอดไป ใครจะรับผิดชอบเด็กคนนี้ เราก็ให้การรักษาเต็มที่ ไม่ทราบว่าจะรอดหรือไม่รอด

ตอบ ก็เป็นปัญหาการตัดสินใจ เป็นเรื่องที่ยาก การตัดสินใจขึ้นต่อข้อพิจารณาหลายอย่าง ซึ่งบางที่เราก็ยอมรับว่าเรามองเหตุปัจจัยและองค์ประกอบต่างๆ ไม่ทั่วถึง บางที่เราตัดสินใจตอนนี้ นึกว่าดีที่สุดแล้ว มั่นใจเหลือเกิน แต่ปรากฏว่า อีกสิบปีข้างหน้าจะเห็นว่าผลการตัดสินใจนี้พลาด เพราะมองไม่เห็นความเปลี่ยนแปลงในองค์ประกอบบางอย่าง

อย่างไรในกรณีของการพิจารณาว่า เด็กอย่างนี้ ถ้ำรอดไปจะเป็นอย่างไร เราก็มองตามสภาพความเจริญของการแพทย์ปัจจุบัน แต่ปรากฏว่าอีกสิบปี ยี่สิบปีข้างหน้า การแพทย์เจริญขึ้น สามารถแก้ไขเด็กอย่างนี้ได้ ให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี ทำให้เกิดความสมบูรณ์ในส่วนนั้นขึ้นมา ก็กลายเป็นมีทางให้เกิดผลดี

เพราะฉะนั้น การตัดสินใจที่ว่าเด็กอย่างนี้รอดไปก็แม่ ต่อไปก็จะเป็นภาระแก่สังคม ชีวิตด้านนอกก็มีแต่ความทุกข์นั้น เป็นการคิดจากพื้นฐานความรู้ประสบการณ์และสภาพแวดล้อมที่เป็นเงื่อนไขอันจำกัดของปัจจุบัน แต่พอไปถึงตอนโน้น ถ้าเกิดความเปลี่ยนแปลงกลายเป็นว่าการแพทย์ช่วยได้ ก็เท่ากับว่าเราตัดสินใจพลาดไปเสียแล้ว เด็กคนนั้นก็ตายไปเสียแล้ว ฉะนั้นจึงเป็นเรื่องที่ยาก

ในเมื่อไม่อาจจะวางข้อวินิจฉัยตายตัวอย่างหนึ่งอย่างเดีวลงไปได้ เราจึงควรมีหลักบางอย่างที่จะทำให้ตัดสินใจได้อย่างดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ ในกรณีนั้นๆ แค่นั้นก็แค่นั้น

จึงได้เคยเสนอไว้ว่า การตัดสินใจต่างๆ ก็อยู่ที่ว่าเราจะต้องพิจารณาด้วยหลัก ๒ ประการ คือ **ด้วยเจตนาที่ดีที่สุด โดยใช้ปัญญาให้มากที่สุด**

๑. ปัญญา มีความรู้ความเข้าใจในข้อมูล และเรื่องราวที่เกี่ยวข้องพร้อมที่สุด และพิจารณาเหตุผลข้อดีข้อเสียอะไรต่างๆ อย่างดีที่สุด โดยรอบคอบ

๒. เจตนา มีความตั้งใจดี ต้องการทำเพื่อประโยชน์แก่เขาอย่างแท้จริงโดยบริสุทธิ์ใจ คือ เจตนาที่ประกอบด้วยเมตตากรุณาโดยแท้แน่นอน

ถ้าต้องค้ประกอบ ๒ อย่างนี้แล้ว เราจะตัดสินใจอย่างไร เราก็บอก

กับตัวเองได้ว่า เราทำดีที่สุดแล้ว ต่อจากนั้น ผลจะเกิดอย่างไร เราก็สามารถพูดได้ว่า ตอนที่ตัดสินใจ เราทำดีที่สุดของเราแล้ว

ตกลงสองอย่างนี้สำคัญมาก คือ

๑. ใช้ปัญญาเต็มที่

๒. มีเจตนาที่ดีที่สุด

ปัญญา กับ **เจตนา** สองอย่างนี้ให้ดีที่สุดเท่าที่มนุษย์ปุถุชนเราจะทำได้ อันนี้ก็จะเป็นหลักไว้

เมื่อพิจารณาองค์ประกอบฝ่ายปัญญา ๑ องค์ประกอบฝ่ายเจตนา ๑ สองอย่างนี้ ก็จะช่วยให้มีเกณฑ์วินิจฉัยดีขึ้น

บางที่เราทำด้วยความรู้ แต่เจตนาที่ดีเราไม่มี เราไม่ได้หวังประโยชน์แก่กุลแก่เขา อย่างนี้ก็ถือว่ามีความบกพร่องด้านเจตนา

อีกด้านหนึ่ง มีเจตนาดี แต่ไม่หาข้อมูล ไม่ปรึกษาสอบถามค้นหาความรู้ ไม่พิจารณาความจริงให้เพียงพอ ก็ถือว่ามีความประมาท มีความบกพร่องในทางปัญญา

แต่ถ้าเราทำเต็มที่แล้ว เราก็มีความมั่นใจ แม้จะไม่สามารถเป็นหลักประกันว่าการตัดสินใจนั้นจะต้องถูก แต่พูดได้ว่า ในวิสัยของปุถุชน เราทำเต็มที่แล้ว

ข้อคิดเห็น:

คุณหมอกาญจนนา: ขอแสดงความคิดเห็น คืออยากเรียนตามที่ทราบจากคุณหมออมรว่า มีเด็กบางคนตอนเกิด น.น. ๔๒๐ กรัม ก็สามารถเลี้ยงให้โตได้ เมื่อมีการตรวจสอบ IQ ก็ปกติ นั่นเป็นตัวอย่างในระดับทั่วไป

ส่วนในระดับปริญญาสูง ตามปกติต้องมีน้ำหนักตอนเกิดไม่ต่ำกว่า ๒,๐๐๐ กรัม แต่มีหมอมของเรบางคนตอนเกิด น.น. ๑,๗๐๐ กรัม ก็ปรากฏต่อมามีสติปัญญาเรียนแพทย์ได้ แล้วยังสามารถทำผลงานทางวิชาการถึงระดับได้เป็นศาสตราจารย์

ฉะนั้น น.น. น้อยอย่างนั้น ไม่ได้หมายความว่าต้องมีปัญญาอ่อนเสมอไป แล้วยิ่งที่ว่าแม่ไม่ต้องการลูก ก็มีหลายคนที่เขาอยากได้ลูกบุญธรรม และกำลังมองหาเด็กอยู่

อาจารย์ภุมราให้กราบเรียนว่า ภาค ๒ ต่อเรื่อง *ชีวิตสิ้นสุดเมื่อไร* เจริญพร นี่ก็เป็นเรื่องยาก ต้องตกลงหาเวลาพูดกันอีกที สำหรับวันนี้ที่ประชุมก็ได้ใช้เวลาพอสมควรแล้ว

ขอโน้มน้าวทุกท่าน ขออวยชัยให้พร ด้วยการที่ทุกท่านมีศรัทธาในธรรม และประกอบกิจที่ดีงาม ที่เรียกว่าเป็นกุศลกรรม คือช่วยเหลือชีวิตเพื่อนมนุษย์ และช่วยบำบัดโรคภัยไข้เจ็บ โดยมีเมตตริจิตมิตรภาพต่อกัน ขอคุณพระรัตนตรัย อภิบาลรักษาทุกท่านให้เจริญด้วยจตุรพิธพรชัย มีความเจริญก้าวหน้า รุ่งเรือง ประสบความสำเร็จ มีความร่มเย็นเป็นสุขในธรรม โดยทั่วกันทุกท่าน ตลอดกาลนาน